

TÜRK

2023, Yıl/Year: 11, Sayı/Issue: 33, ISSN: 2147-8872

TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / Date of Received: 01.05.2023

Kabul Tarihi / Date of Accepted: 13.06.2023

Sayfa / Page: 12-54

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / Writer:

 Dr. İsa AKPINAR

Öğretmen Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, Türkiye.

E-posta: isaakpinar@gmail.com

ÂZERÎ İBRAHİM ÇELEBİ'NİN KASİDELERİ

Öz

Âzerî İbrahim Çelebi, XVI. asrın ikinci yarısında şiirle temayüz etmiş önemli bir şairdir. *Nakş-ı Hayâl* mesnevisiyle tanınan Âzerî, köklü bir ulema ailesine mensuptur. Genç yaşta vefat eden şairin bazı kaynaklarda divan sahibi olduğu bildirilmektedir. Fakat divanının nüshası henüz ortaya çıkmamıştır. Âzerî'nin gazel ve musammat tarzındaki çok sayıda şiiri dönemin şiir mecmualarında kendisine yer bulmuş ve bazı akademik çalışmalarda da neşre konu olmuştur. Şairin en az bilinen şiirleri ise kasideleridir. Âzerî'nin, beş farklı şiir mecmuasında 11 kasidesi tespit edilmiştir. Bu şiirlerden dokuzunun metni, beş farklı araştırmacı tarafından ve tek nüsha üzerinden latinize edilmiştir. İki kasidesi ise ilk kez bu makalede neşredilecektir. Âzerî Çelebi'nin kasidelerinden beşi Sultan II. Selim'in medhinde kaleme alınmıştır. Şairin Sultan III. Murâd, Hoca Sa'deddin, Bostanzâde Mehmed Efendi, Sokollu Mehmed Paşa ve Nişancı Mahmûd Çelebi hakkında da birer kasidesi vardır. Bir kasidenin kim için kaleme alındığı ise meçhuldür.

Bu makale üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Âzerî'nin hayatı ve eserleri üzerinde durulmuştur. 51 numaralı mühimme defterinden hareketle şairin hususî hayatına dair bazı önemli ayrıntılara işaret edilmiştir. İkinci bölümde, kasidelerin bulunduğu mecmu'a-i eş'ârlar tanıtılarak metin neşrinde takip edilen usûl hakkında bilgi verilmiştir. Devamında ise Azerî Çelebi'nin neşredilen kasideleri hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur. Kasideler sırasıyla muhtevaları itibarıyla tetkik edildikten sonra da şekil, dil ve

üslup hususiyetleri üzerinde durulmuştur. Son bölümde sekiz kasidenin tenkitli, üç kasidenin ise latinize metni sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Âzerî İbrahim Çelebi, kaside, medhiye, mecmu'a-i eş'âr, II. Selim

QASIDAS OF ÂZERÎ İBRAHİM ÇELEBİ

Abstract

Âzerî İbrahim Çelebi was an important poet of the second half of the 16th century. Âzerî, known for his mathnawi titled *Nakş-ı Hayâl*, belonged to a well-established family of scholars. The poet, who died young, is reported to have a diwan in some sources. However, a copy of his diwan has not yet appeared. Âzerî's many poems in ghazal and *musammât* style found a place in the poetical miscellanies of the period and were also published in some academic studies. The least known poems of the poet are his qasidas. 11 qasidas of Âzerî have been identified in five poetical miscellanies. Five different researchers have Latinized the texts of nine of these poems based on a single copy. This article includes the rest of his qasidas for the first time. Five of Âzerî Çelebi's qasidas were written in praise of Sultan Selim II. The poet also wrote one ode each about Sultan Murâd III, Hoca Sa'deddin, Bostanzâde Mehmed Efendi, Sokollu Mehmed Pasha, and Nişancı Mahmûd Çelebi. It is not known for whom a qasida was written.

This article consists of three parts. In the first part, the life and works of Âzerî are emphasized. Based on the *mühimme* book numbered 51, some essential details about the poet's private life have been pointed out. In the second part, the poetical miscellanies containing the qasida are introduced, and information is given about the method followed in the text edition. Afterward, evaluations were made about Azeri Çelebi's published qasidas. After the qasidas were examined in terms of their content, their form, language, and style features were emphasized. The last part presents the critical texts of eight qasidas and the Latinized texts of three qasidas.

Keywords: Âzerî İbrahim Çelebi, qasida, madhiya, poetical miscellany, Selim II.

Giriş

Osmanlı Devleti'nin en geniş sınırlarına ulaştığı XVI. asırda klasik Türk edebiyatı, gerek şair kadrosu gerekse eser sayısı bakımından oldukça zengindir. Kaleme alınan eser ve tertip edilen divanların yanı sıra, mecmualarda da bu zenginliği müşahede etmek mümkündür. Dönemin edebiyat manzarasını aksettirmesi itibarıyla mecmuaların önemli bir rolü vardır. Divanını tertip etmeyen ya da buna imkân bulamayan birçok şair, mecmualar vasıtasıyla şiirlerini dönemin ve gelecek nesillerin nazarına sunabilme imkânı yakalamıştır. Bu şairlerden biri de Âzerî İbrahim Çelebi'dir.

Sultan III. Murâd devrinin genç ve gözde şairlerinden Âzerî Çelebi, *Nakş-ı Hayâl* ve *Hüsrev ü Şîrîn* mesnevileriyle edebiyat tarihinde önemli bir yere sahiptir. Nev'îzâde Atâyî ve Kâtib Çelebi, şairin bir divanı olduğunu bildiriyorlarsa da bugüne kadar herhangi bir nüshasına ulaşılammıştır (Nev'îzade Atâyî 2017: 853, Kâtib Çelebi 2021: 623). Mezkûr kayıtların, şairin divanını tertip ettiğine mi yoksa şiirlerini muhtevi bir divan/mecmuanın bulunduğu mı matuf olduğu anlaşılammaktadır. Her hâlükârda şairin divanı elimizde değildir. Âzerî Çelebi'nin muhtelif nazım şekillerindeki şiirlerine mecmualarda tesadüf edilmektedir. Bilhassa gazel ve tesdisleri, dönemin edebî hayatındaki rolünü ve etkinliğini göstermesi bakımından dikkate değerdir. Şairin kaside tarzındaki şiirleri ise az bilinmektedir. Bu makalede, Âzerî Çelebi'nin mecmualarda tespit edilen kasidelerinin tenkitli metni ortaya konacak ve bu metinlerden hareketle edebî kişiliği ve etrafındaki dünya aydınlatılmaya çalışılacaktır.

1. Âzerî İbrahim Çelebi'nin Hayatı ve Eserleri

Hayatı

Sultan II. Selîm döneminde şiirle temayüz eden Âzerî'nin asıl ismi İbrahim'dir. Köklü bir ailenin mensubu olan şairin babası Ahmed Efendi (ibn-i Muallimzâde), dedesi ise Zeyniye tarikatı postnişinlerinden Şeyh Muslihiddîn Mustafâ Efendi'dir. Uzun yıllar Bursa'da kıraat ilimleriyle meşgul olan Muallimzâde, 940/1533-34 yılında vefat etmiştir (Taşköprülüzâde 2019: 686). 910/1504-5 yılı civarında dünyaya gelen oğlu Ahmed Efendi de küçük yaşta ilmiye tarikine sülûk etmiş ve 939/1532-3 yılında mülazım olarak müderrisliğe başlamıştır (Nev'îzade Atâyî 2017: 617). Anadolu'nun muhtelif şehirlerinde müderrislik yapan Muallimzâde Ahmed Efendi, 1566 yılının sonlarında Anadolu, altı ay sonrasında ise Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir. 1571 yılının ortalarına kadar bu görevde kalmış ve 1572'de vefat etmiştir (Nev'îzade Atâyî 2017: 617-8).

İsmine nispetle Âzerî'yi tahallus ettiği anlaşılan şair, bir ulema ailesinde doğmuştur. Şairin doğum tarihi ve yeri belli değildir. Mecdî, *Şakâyık* tercümesinde şairin dedesinin aslen Manisalı olduğunu yazar (Mehmed Mecdî 1989: 439). Fakat bu kayıt Taşköprüzade'ye ait olmayıp Mecdî'nin ilavesidir. Dedesinin uzun yıllar Bursa'da yaşadığı ve babasının bu şehirde doğup büyüdüğü göz önünde bulundurulduğunda, Âzerî'nin de Bursalı olması icap eder.

Muallimzâde Ahmed Efendi'nin en küçük oğlu olan Âzerî, aile geleneğine uyarak ilmiye tarikine teveccüh göstermiştir. Ebussuud Efendi'nin talebeliğini yapan şair, ilim tahsili sürecinde bir dilbere gönlünü kaptırarak "terk-i diyar" etmiştir. Sevdiği dilberle şehir şehir dolaşan Âzerî, Konya'da karar kılmıştır. Bazı büyüklerin araya girmesiyle İstanbul'a getirilen şair, eğitim hayatına kaldığı yerden devam etmiş ve Ebussuud Efendi'den mülâzım olmuştur (Riyâzî 2017: 55). Âzerî'nin hangi tarihte eğitime başlayıp ne zaman mülâzım olduğu belli değildir. Riyâzî, şairin ilmiye tarikinde tahammül göstermeyip doğrudan kadılığa geçtiğini yazar (2017: 55). Ayrıca eğitimine ara vermek zorunda bırakan hadisenin tarihi de meçhuldür. Kefevî'nin *Râz-nâme*'sinde bu hikâye, "merhûm-ı merkûmdan menkûldür" kaydıyla Bursa'da bir gence âşık olduğu şeklinde anlatılmıştır (Kefeli Hüseyin 2004: 190-1).

Âzerî, ağabeyi Mahmûd Çelebi 984/1576 yılının ilk aylarında Feridun Bey'in yerine nişancı tayin edilince 30 bin akçe zeametle müteferrika sınıfına dâhil edilir (Kınalı-zâde Hasan Çelebi

1978: 152). Muhtemelen ağabeyinin görevinden azledilmesinin (1577) ardından kadılık mesleğine intisap eder. Tire ve Kestel gibi kasabalarda kadılık yapan şairin son görev yeri Hama'dır. Âzerî, yakalandığı humma dolayısıyla 993/1585 yılında vefat eder (Nev'îzade Atâyî 2017: 853). Kadim dostu Cinânî, şairin vefatına "Didiler geçdi Âzerî Çelebi" mısraını tarih düşer (Okuyucu 1994: 384-5). Şair vefat ettiği şehirde, Hâmid Çelebi'nin yanına defnedilmiştir. Bütün kaynaklarda, Âzerî'nin ömrünün baharında vefat ettiği bildirilmektedir. Öldüğünde kırk yaşından küçük olduğu anlaşılan şairin 1545-1550 yılları arasında doğduğu söylenebilir.

1584 (Ekim) - 1585 (Mart) tarihleri arasındaki kayıtları ihtiva eden mühimme defterinde, Âzerî'nin hayatıyla ilgili önemli bilgiler yer almaktadır. Bu defterdeki ilgili hükümde, Anadolu defteri kethüdası Mehmed Çelebi'nin kardeşi olarak zikredilen "Âzer[î] ismiyle maruf İbrâhim Çelebi"nin Hama kadılığından ayrılmış bulunduğu sırada (munfasıl oldukda) vefat ettiği kaydedilmektedir. Âzerî'nin mezkûr ağabeyi ve kız kardeşinden başka bir varisinin bilinmediği, "hayli zaman geç"tikten sonra mallarının satıldığı ve borcunun olmadığı ifade edilmektedir. Hüküm olarak da merhum şairin metrukâtının vekillerine teslim edilerek İstanbul'a gönderilmesi istenmektedir (Günay 1996: 221). Muhtemeldir ki bu karar, varislerinin başvurusu üzerine çıkarılmıştır. 993 yılının Safer ayının ortalarına (1585 Şubat) ait bu hüküm; vefat ve tereke işlemleri, karar ve muhaberat süreleri göz önünde bulundurulduğunda Âzerî'nin en geç 992/1584'ün sonlarında vefat ettiğine işaret etmektedir. Cinânî'nin mezkûr tarih mısraını da Âzerî'nin vefatı ile bu haberin Bursa'ya ulaşması arasındaki süreyi dikkate alarak değerlendirmek gerekir.¹

Mühimme defterindeki ilgili hükümden, Âzerî'nin eşi ve çocuğunun olmadığı anlaşılmaktadır. Bu durumda şairin hiç evlenmemiş olması kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca şairin, tezkirelerde bahsedildiği üzere vefat ettiği sırada Hama kadısı olmayıp görevinden ayrıldığı anlaşılmaktadır. Âzerî'nin Mahmûd Çelebi'dan başka 1585 yılında Anadolu defteri kethüdası, 1586'da Bağdat ve 1592'de Sivas defterdarı olan Mehmed Çelebi isimli bir ağabeyi daha vardır. Ayrıca şairin, bugüne kadar kendisinden hiç bahsedilmeyen bir kız kardeşinin olduğu öğrenilmektedir.

Eserleri

Âzerî Çelebi'nin günümüze nüshası ulaşan iki eseri vardır: *Nakş-ı Hayâl* ve *Hüsrev ü Şîrîn*. Şair, *Nakş-ı Hayâl* mesnevisinin mukaddimesinde *Leylâ vü Mecnûn* kaleme aldığını bildirmektedir. Fakat bu eserin nüshası, Atayî ve Kâtib Çelebi'nin varlığından bahsettiği divanı gibi henüz ele geçmemiştir.

Nakş-ı Hayâl

Âzerî'ye şöhretini kazandıran *Nakş-ı Hayâl*, Nizâmî'nin *Mahzenü'l-Esrâr*'ı zemininde kaleme alınmış bir mesnevidir. Tasavvufî ve ahlakî bahislerin ele alındığı eser, 26 makale ve 3155 beyitten

¹ Mühimme defterindeki mezkûr kayıt, vefat dolayısıyla kaleme alınan tarih manzumelerini farklı bir dikkatle değerlendirmek gerektiğini ortaya koymaktadır. Ölümün gerçekleşmesi ile vefat haberinin ulaşması arasında sürenin coğrafi uzaklık ve günün koşullarına göre bir yılı bulabileceği dikkatlerden kaçırılmamalıdır. Bilhassa ihtilafli vefat tarihlerinde, bu hususu/ayrıntıyı göz önünde bulundurmamak faydalı olacaktır.

mürekkeptir (Baykaldı 1994: 30). Bu eserin ilk altı makalesini, mukaddime manzumeleri oluşturmaktadır. Âzerî *Nakş-ı Hayâl*'inde; Nizâmî-i Gencevî, Husrev-i Dihlevî, Hâcû-yı Kirmânî ve Molla Câmî'nin isimlerini zikreder. Şair muhtemelen bu isimlerden ilhâm ile eserini vücuda getirmiştir. 987/1579-80 yılında tamamlanan eserin III. Murâd'a sunulduğu anlaşılmaktadır.

Husrev ü Şîrîn

Tezkire ve sair biyografik kaynaklarda, Âzerî'nin bu isimde bir mesnevisinden bahsedilmemektedir. Yakın zamanlarda nüshası tespit edilip metni ortaya konulan *Husrev ü Şîrîn*'in telif tarihi bilinmemektedir. Eserin bilinen tek nüshasının istinsah tarihi ise 987/1579'dur. Yazmada varak kopması sebebiyle kısmî noksanlıklar vardır ve eser şimdiki hâliyle 1684 beyitten müteşekkildir. Bu vadide kaleme alınan mesnevilerden farklı olarak 17 kıtayı ihtiva eden eser, dönemin hükümdarı III. Murâd'a sunulmuştur (Âzerî İbrahim Çelebi 2015: 42. 1400).

2. Âzerî Çelebi'nin Kasideleri

Nev'îzâde Atayî ve Kâtib Çelebi, Âzerî'nin divanı olduğu kaydediyorsa da nüshası henüz ele geçmemiştir (Nev'îzade Atâyî 2017: 853, Kâtib Çelebi 2021: 623). Bununla birlikte şairin çok sayıda şiiri, bilhassa tesdis ve gazelleri şiir mecmualarında yer almaktadır. Mecmualar üzerine yapılan bazı çalışmalarda bu şiirlerin bir kısmı tespit edilerek metinleri yayımlanmıştır. Ülkü Çetinkaya ise *Husrev ü Şîrîn* adlı çalışmasının girişinde bu şiirlerden bir kısmını neşretmiştir (Âzerî İbrahim Çelebi 2015: 44-56). Şairin tespit edilen ve yayımlanan manzumeleri arasında kasideleri de bulunmaktadır. Bununla birlikte Âzerî'nin şiirleri müstakil bir çalışmaya konu olmamıştır. Şairin en az tanınan yönü kasidediliğidir. Şairin mesnevilerinde kaside bulunmayışı da bu bağlamda üzerinde durulması gereken bir husustur.

2.1. Kasidelerin Bulunduğu Mecmua Nüshaları

Âzerî Çelebi'nin kasideleri, muhtelif şiir mecmualarında dağınık bir surette kendisine yer bulmuştur. Sekizer kaside ihtiva etmeleri dolayısıyla Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi Koleksiyonu 850 ve Esad Efendi 3424 numarada kayıtlı mecmualar, en hacimli olanlarıdır. Diğer mecmualar ise sırasıyla şunlardır: İBB Atatürk Kitaplığı 868, Nuruosmaniye 4966 ve Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 803.

Reşid Efendi 850 (R)

850 numarada kayıtlı bu nüshanın başında “Mecmu'a-i eş'âr-ı Fârisî ve Türkî” şeklinde, farklı bir kalem ve hatla sonradan ilave edildiğini düşündüğümüz bir isimlendirme mevcuttur. Kitabın zahriye sayfasında Sultan III. Mustafa'nın (ö. 1187/1774) mührü ve hemen altında “mecnû'a-i eş'âr-ı kasâyid ve gayruhû hutût u satır muhtelif” şeklindeki saray hazinesi (kütüphanesi) kaydı yer almaktadır. Bu sayfada iki mühür daha vardır. Bunlardan ilki kütüphanenin sahibi ve vakfedicisi Abdurreşid Mehmed b. Feyzuddin Sünbül'ündür. Diğeri ise kime ait olduğunu tespit edemediğimiz “Mustafâ badâ şefî'-i Mustafâ” yazılı bir mühürdür. Yazmanın vikaye yaprağında, Arapça dualar görülmektedir. Zahriye sayfasında Farsça ikişer beyitlik iki kıta ve bir beyit vardır. Yazmanın 2^a sayfasında “fihrist-i eş'âr-ı dürer-bâr ve manzûmât-ı celiletü'l-i'tibâr ki derîn mecnû'a mevcûd ve mestûr” takdimiyle sonradan ilave edildiği anlaşılan, sayfa numaraları gösterilmemiş bir fihrist yer almaktadır.

Farklı müstensihler tarafından istinsah edilmiş bölümlerin birleştirilmesiyle meydana getirilmiş mecmua, 158 varaktan müteşekkildir. Yazmada satır sayısı, bölümlere göre farklılık göstermektedir. Nüshanın hattı için de benzer bir durum söz konusudur. Mecmuanın büyük bir bölümü talik hatla mahtuttur. Nüşhada birkaç sayfalık kısmın ise nesihle yazıldığı görülmektedir. Bölümlere göre farklılık göstermekle beraber genel itibarıyla sayfalar cetvellidir ve başlıklarda ekseriyetle kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Reddada kayıtları, mecmuanın bazı kısımlarında noksanlıklar olduğuna işaret etmektedir. Tasnif ve tertip yönüyle mecmua, karışık ve dağınık bir görünüm arz etmektedir. Mecmuada XVI. asrın tamamı ile XVII. yüzyılın ilk yarısında yaşamış şairlerin şiirleri bulunmaktadır. Buradan hareketle mecmuanın en erken XVII. asrın ortalarında tasnif edildiği söylenebilir.

Mecmuanın ilk manzumesi, Azmîzâde Hâletî'nin Reisülküttâb Medhî Efendi hakkındaki mersiyesidir (3^a-4^b). Daha sonra Ganîzâde Nâdirî'nin Kâsım Paşa (5^a-6^a) ve Şeyhülislam Mustafa Efendi medhindeki kasideleri (6^b-7^b), Alaşehirli Veysî'nin kaside, musammat ve gazel şeklindeki şiirleri (6^b-24^b) yer almaktadır. Buraya kadar olan bölüm aynı müstensihin elinden çıkmıştır. Bundan sonra numaralandırılmaya dâhil edilmeyen boş bir sayfa vardır.

Mecmuanın ikinci bölümü, 25-55 varakları arasında yer almaktadır. Bu bölümün girişinde Sa'dî-i Şirâzî'nin kasidelerine yer verilmiştir (25^a-31^a). Devamında ise Hakânî-i Şirvânî'nin kasidesi ve Emir Husrev-i Dihlevî'nin bu şiire naziresi gelmektedir (32^b-35^b). Öncesinde ve sonrasında birer boş varağın bulunduğu bu kısım, kâğıdın cinsi ve istinsah özellikleri itibarıyla farklıdır. Bu iki şiirin mecmuaya sonradan ilave edildiği anlaşılmaktadır. Hemen akabinde bu bölümün müstensihi tarafından Molla Câmî'nin mezkûr şiirlere nazire olan *Cilâu'r-Rûh* kasidesi yer almaktadır (36^a-38^b). Hakânî ve Emir Husrev'in kasidelerinin mecmuaya ilave edilmesi, Câmî'nin naziresinin zemin şiirini göstermek amacına matuf olsa gerektir. Bu bölümde yer alan diğer şiirler ise şunlardır: Şâh Tâhir-i Dekenî'nin Farsça kasidesi (39^a-41^b), Veysî Efendi'nin kasidesi (42^a-43^a), Nev'î'nin iki kasidesi (43^a-44^b), Ganîzâde Nâdirî'nin kaside, musammat ve gazelleri (45^a-55^a).

Mecmuanın üçüncü bölümünde (56^b-78^b), XVI. asrın ikinci yarısını idrâk eden şairlerin kaside, musammat ve gazelleri kaydedilmiştir. Farklı bir müstensihin elinden çıkan bu bölümün başında, makalemizin mevzuunu teşkil eden Âzerî Çelebi'nin kasideleri bulunmaktadır (56^b-64^a). Daha sonra sırasıyla Cinânî (64^a-70^a, 74^b-75^b), Vâlî (70^a-71^b), Ehlî Çelebi (71^b-72^b), Emrî Çelebi'nin (72^b-74^b) kasideleri; Halîlî ve Âzerî Çelebi'nin tesdisleri (76^a-76^b); Halîlî (77^b) ve Bâkî'nin (78^b) gazelleri yer almaktadır.² Gazellerin istinsah hususiyetleri bölümün genelinden farklılık göstermektedir.

Mecmuanın dördüncü bölümünde Ganîzâde Nâdirî'nin kaside, musammat ve gazel nazım şekillerindeki şiirleri vardır (79^a-93^a). Farklı bir müstensihin elinden çıkan bu bölümün ilk manzumesinin baş kısımları, muhtemelen -varak kopması sebebiyle- eksiktir. Mecmuada tek istinsah kaydı burada yer almaktadır. Seyyid Muhamed ibn Tâlib'in kaleminden çıkan bu bölüm, 19 satır üzere talik hatla mahtuttur.

² Halîlî'nin bu mecmuadaki şiirleri, Muzaffer Kılıç tarafından neşre hazırlanmaktadır.

Mecmuanın beşinci bölümü, 94^a-108^b sayfaları arasında yer almaktadır. Tamamı talikle mahtut olmakla birlikte birkaç farklı kalemle yazıldığı anlaşılmaktadır. Bu bölümde yer alan şiirlerin tamamı XVI. asır şairlerine aittir. Girişte, farklı bir kalemle Kemalpaşazade'nin iki kıtası ve arapça beyitler görülmektedir. Bölümün başında, Figânî'nin sekiz kasidesi mukayyettir (94^b-99^b). Devamında ise sırasıyla Nev'î'nin terci'-bendi (99^b-100^a), Lem'î'nin Sırrî ve Fuzulî'nin matlalarını iki tesdisi (100^a-101^a) Halilî'nin tesdis ve gazeli (101^b), Sâ'î Çelebi'nin müseddesi/tesdisi (102^a), Nev'î'nin kasidesi (102^b-103^a), Derzizâde Ulvî'nin kasidesi (103^b-104^a), Bâkî'nin Mihrümâh Sultân için kaleme aldığı terci'-bend mersiyesi (104^b), Halilî'nin Bâkî'nin matlâmı tesdisi (105^a), Mânî'nin kasidesi (105^b-106^a), nâ-tamâm bir tesdis (106^b), Halilî'nin kasidesi (107^a), Âzerî Çelebi'nin müseddesi (107^b), Halilî'nin Ulvî'nin gazelini tesdisi (108^a) ve Ârifî'nin Cinânî'nin gazelini tesdisi (108^b) yer almaktadır.

Mecmuanın 109^b-119^b sayfaları arasında, farklı dönemlerde yaşamış şairlerin Arapça şiirleri ve dua metinleri yer almaktadır. Muhtelif hat ve yazı tarzının görüldüğü bu bölümde mahlassız bir Türkçe gazel de bulunmaktadır. Mecmuanın bundan sonraki kısımlarında birkaç varak arayla yazı stili ve müstensihin değiştiği bölümler gelmektedir. Yer yer boşlukların bulunduğu ve sonradan sayfaların ilave edildiği bu kısımlarda mensur Arapça ve Türkçe parçalar bulunmaktadır.

Birkaç farklı hattın görüldüğü altıncı bölümde yer alan Türkçe manzumeler şunlardır: Halilî'nin tesdisleri (120^a-121^a), müellifi bilinmeyen Arapça kıtalar (122^a-122^b), Rahmî, Rif'atî ve Veysî'nin tahmisleri (123^a-123^b), Bâkî'nin gazelleri (124^a), Âzerî Çelebi'nin terci'-bendi (124^b-126^a); Hakanî Bey (126^a, 127^a), Bâkî (126^b, 128^a-130^a), Nev'î (127^b), Hayâlî Bey (130^a), Behiştî (131^a-138^a) ve Azmî-zâde Hâletî'nin (139^a-148^b) gazelleri. Hâletî'nin son gazelinin ilk üç beyti yer almakta olup bundan sonraki sayfaların düştüğü anlaşılmaktadır. 148^b'nin reddadesinde yer alan "eger kim" kaydı da bu hususu teyit etmektedir. Ayrıca yazmanın tam bu kısmında, nüshanın şirazesinden ikiye ayrıldığı görülmektedir.

Mecmuadaki kopukluğun birkaç varaktan fazla olduğu anlaşılmaktadır. Şöyle ki Hâletî'nin yarım kalan gazelinden sonra Sultan III. Murâd'ın bir gazelinden intihap edilen beyitler farklı bir hatla yer almaktadır. Başında ise "Sultân Murâd merhûmun eş'ârından merhûm Bâkî Efendi bu ebyâtı intihâb idüp kendü hatt-ı şerîfleriyle bâ-şukka yazmış bulundı" kaydı yer almaktadır. Bu kaydın hemen üstünde ise "bu hat 'Azmî-zâde Efendi'nin hattıdır" notu görülmektedir.³

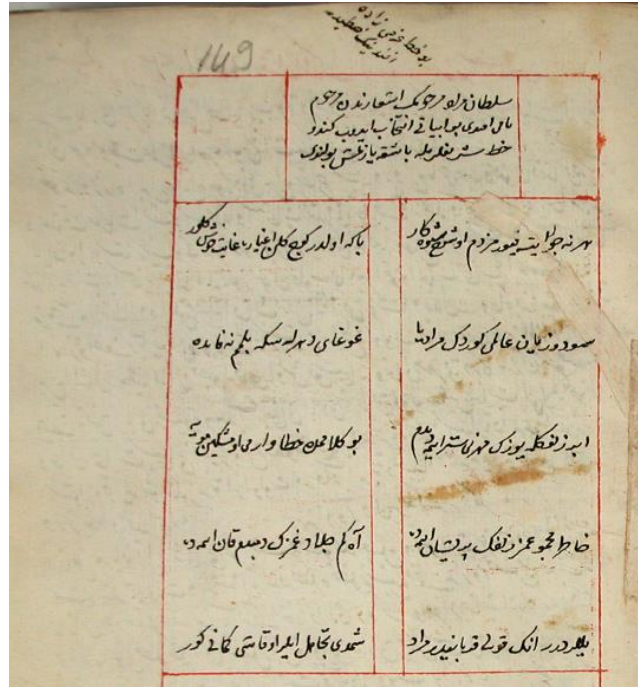
³ Bâkî'nin intihap ettiği bu beş beyit, Mürâdî'nin matbu divanında bulunmadığı için buraya kaydedilmiştir:

"Her ne cevri etse kayurmazdum o şem'-i şîve-kâr
Baña oldur güç gelen ağıyâre gâyet hoş gelür

Süd u ziyân-ı 'âlemi gördük Murâdiyâ
Gavgâ-yı dehrle saña bilmem ne fâyide

Ebr-i zülfünle yüzün mihrini setr itme didüm
Bu kelâmumda haţâ var mı o mişkîn müya

Hâtır-ı mecmû' muz zülfün perîşân etmede
Âh kim cellâd-ı gâmzeñ dem-be-dem kıan etmede

1. Resim: Bâkî'nin Sultan III. Murâd'ın şiirlerinden seçtiği beyitler (Azmi-zâde Hâletî'nin hattıyla) vr. 149^b

Mecmuanın bundan sonraki bölümü fevâid görünümünde olup manzum ve mensur metinler oldukça karışık bir şekilde yazılmıştır. Ebussuud Efendi'nin münşeatından bir parça (149^b –150^a), hadis-i şerifler (150^b), Tahmasb dönemi Safevî şairlerinden Zeynüddin Alî Nikî'nin (ö. 1000) Farsça müsemmeni (151^b-153^b), Kabûlî'nin bir beyti, Azmi-zâde Hâletî'nin gazelleri (154^a-154^b) ve Bâkî Efendi'nin şiirlerinden tetebbu edilmiş iki gazel (155^b) yer almaktadır. Arapça dualar, *Hadikatü's-Şühedâ*'dan intihap edilen bir parça ile esma ve ensapla ilgili bazı müşküllerden bahsedilen bir küçük bir bölümle mecmua tamamlanır.

Esad Efendi 3424 (E)

Bursalı Seyyid Nakîb-zâde Ni'metullâh'ın 1629 yılında derlediği bu mecmua, XVI. asır ile bir sonraki yüzyılın ilk yıllarında yaşayan şairlerin -ekseri kaside olmak üzere- muhtelif nazım şekillerindeki şiirlerini ihtiva etmektedir. 337 varaktan müteşekkil olan yazmanın son 25 sayfası muammeyâttır. Üzerinde altı yüksek lisans çalışması yapılan mecmua, ilk kez Yılmaz Top tarafından mufassalan tanıtılarak içerik tasnifi yapılmıştır (Top, 2014: 265-348).

Nuruosmaniye Kütüphanesi 4966 (N)

*Mecmu'a-i Ra'nâ-ver*⁴ isimli bu mecmua, 236 varaktan müteşekkildir. Döneminin önemli şair ve hattatı Cevrî tarafından, 1027/1618 yılında istinsah edilmiştir. Talik hatla mahtut yazmada, başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır (Ayçiçeği 2016: 328-337). Bu mecmua üzerine şu ana kadar üç yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Mecmuanın diğer kısımlarıyla ilgili metin çalışmaları da devam etmektedir.

Yıllar-durur anuñ kılı kırbânıdur Murâd
Şimdi tecâhül eyler o kaşı kemânı gör"

⁴ Nüshanın zahriyesinde *Kitâb-ı Müntehabât-ı Eş'âr* şeklinde bir isimlendirme de mevcuttur.

İBB Atatürk Kitaplığı 868 (B)

38 varaktan oluşan yazmada, hiçbir istinsah kaydı bulunmamaktadır. Dört sütun üzere yazılan mecmuda satır sayısı genel olarak 24'tür. Fakat bazı sayfalarda satır sayısı 17 ilâ 26 arasında değişiklik göstermektedir. Bozuk nesihle mahtut yazmada, başlıklarda kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Mecmu'a-i kasâyid olarak isimlendirilebilecek bu mecmuada, 71 kaside bulunmaktadır. Mecmuadaki kasidelerin ekseri XVI. asır şairlerine aittir. Diğerleri ise en geç XVII. asrın ortasında vefat etmiş şairlerindir. Buradan hareketle mecmuanın en erken bu asrın ortalarında tasnif edildiğini söylemek mümkündür.⁵

Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 803 (M)

Âzerî Çelebi'nin bir kasidesinin yer aldığı bu mecmua, 138 varaktan müteşekkildir. En geç XVII. asır şairlerinin şiirlerini barındırması itibarıyla, bu asrın sonlarında tertip edildiği söylenebilir. Bu mecmua, Kâmil Ali Gıynaş tarafından tanıtılarak şiirleri MESTAP'a göre tasnif edilmiştir (Gıynaş 2017: 211-264).

Kaside no.	Reşid Efendi	İBB Atatürk Kitaplığı	Esad Efendi	Nuruosmaniye Kütüphanesi	Milli Kütüphane
1	+	+	+	+	-
2	+	-	+	-	+
3	+	+	-	-	-
4	+	-	-	-	-
5	+	+	+	-	-
6	+	-	+	-	-
7	+	-	-	-	-
8	+	+	+	-	-
9	-	+	+	+	-
10	-	-	+	+	-
11	-	-	+	-	-

1. Şekil: Kasidelerin nüshalara göre dağılımı

2.2. Neşredilen Kasidelerle İlgili Değerlendirmeler

Metinlerini sunacağımız 11 kasidenin 9'u, mecmualar üzerine yapılan akademik çalışmalarda neşredilmiştir. Sadece Reşid Efendi nüshasında bulunan iki kasidenin metni, ilk kez bu çalışmayla ortaya konulacaktır. Önceki çalışmaların tamamı tek nüsha üzerinden olduğu için haliyle edisyon kritik yapılmamıştır. Esâd Efendi nüshasının 91^b-126^a sayfaları arasını çalışan Sedat Özveren'in yüksek lisans tezinde; I, II, V, VI, VIII, IX ve X. kasidelerin metni bulunmaktadır (Özveren 2015: 218-221, 216-218, 54-56, 221-224, 224-228, 211-213, 213-215). Bu mecmuada bulunan Âzerî'nin XI. kasidesi ise Songül Özel'in yüksek lisans tezinde yer almaktadır (Özel 2016: 299-301). Nuruosmaniye nüshasının 60^b-118^a sayfaları arasındaki bölümü çalışan Ömer Temiz'in tezinde I,

⁵ Mecmuadaki diğer kasidelerle ilgili olarak bkz. (Topal 2017: 76).

IX ve X. kasideler vardır (Temiz 2018: 125-127, 127-129, 129-132). Âzerî Çelebi'nin çâr-ender-çâr kasidesi (III) ise Ahmet Topal tarafından neşredilmiştir (Topal 2017: 81-83). Ülkü Çetinkaya, *Husrev ü Şirin* çalışmasında, İsmail Hakkı Aksoyak'ın hususî kütüphanesinde bulunan şiir mecmuasındaki VIII. kasideye yer vermiştir (Âzerî İbrahim Çelebi 2015: 44-46).

Âzerî Çelebi'nin kasidelerinin bulunduğu mecmua nüshalarında, kelime tercihleri ve yazım yanlışlarına bağlı olarak büyük farklılıklar vardır. Bu durum, tek nüsha üzerinden yapılan neşirler için bazı hataları kaçınılmaz hâle getirmiştir. Bunun dışında Sedat Özveren, Ömer Temiz ve Songül Özel'in tez çalışmalarında, anlam ve vezne riayet etmemekten kaynaklanan hatalar görülmektedir. Mezkûr çalışmalardaki hataların tümüyle tespit ve tashihi, bu makalenin yazılış gayesine matuf değildir. Bu sebeple ilgili metinlerin genel durumunu göstermek üzere, mühim sayılabilecek bazı hatalara işaretle iktifa edilecektir.

Ömer Temiz'in tez çalışmasındaki IX. kasidenin metni, diğer iki kasideye nispetle daha fazla hatayı ihtiva etmektedir. Bunların en dikkat çekenleri ise şunlardır: pîrâye > pîrâhen, teneffüs > müteneffis, muvânîs > müessis, Cemşîd-i haşâyâ > Cemşîd-haşâyâ (Temiz 2018: 127-129). Sedat Özveren'in Azerî'nin yedi kasidesini hâvî tez çalışmasında ise II. ve VI. kasidelerin okunuşu diğerlerine nispetle daha fazla hatayla malûldür. II. kasidede anlam yönünden dikkat çeken hatalı okunuşlar şunlardır: göre bend > girih-bend, şu'le-i ehemmi-i > şu'le-i âhum, üşüp > o şeb, müşâhede > müşâhide, hâmuyla > hâmemle, ile > eyle, her ger > hergiz. Ayrıca bu kasidedeki Farsça iki beyit, hiçbir anlam çıkmayacak şekilde okunmuştur (Özveren 2015: 216-218). VI. kaside de benzer şekilde anlama riayet etmemekten neşet eden hatalarla malûldür. Bunlardan zikredilmeye değer olanları şu şekilde sıralanabilir: ruh-ı sefid-i 'ayân > ruh-ı sefid 'iyân, semen rûyına > semen-rûy-iken, kûh-ı vakâr > kûh-vakâr, fermân dih-i felek > fermân-dih-i felek, şeker-bâr-ı bâdedür > şeker-bârı bâdedür, hûn-kâr > hünkâr, kadr ki > kadrüne (Özveren 2015: 221-224). Songül Özel'in tezinde yer alan XI. kaside ise maalesef okuma açısından en zayıf metindir. Bu kasidenin okumasında hatalar ibare düzeyinde kalmamış bazen beytin tamamına sirayet etmiştir. demâdem > dem-be-dem, bir la'lîla > pür-la'l-ile, terahhum > terennüm, açsun > içsün, Hurşîd-i dehr-ârây-ı hind Cemşîd gerdûn-sây-ı dür > Hurşîd-i dehr-ârâydur Cemşîd-i gerdûn-sâydur, Şâh-ı cihân peymây-ı dirhem sâhib ü tîg-ı kalem > Şâh-ı cihân-peymâydur hem sâhib-i tîg u kalem, Sâhib-i serîrân sehâ-mend-i nişînân-ı Kerem > Sâhib-serîrân-ı sehâ mesned-nişînân-ı kerem, sende mükellemdürler hasebdürler > sende mükemmeldür haseb dirlere (Özel 2016: 300-301).

2.3. Nüshaların Değerlendirilmesi ve Metin Tesisinde İzlenen Yol

Âzerî Çelebi'nin kasidelerini ihtiva eden beş nüsha tespit edilmiştir ve metin tesisinde bu nüshalar kullanılmıştır. Bunlardan sadece ikisinde istinsah tarihi bulunmaktadır. Diğerleri ise tahmin tarihiyle tarihlendirilebilmektedir. Neticede hemen bütün nüshaların XVII. asırda tertip edildiğini söylemek mümkündür. Bursalı Seyyid Nakîb-zâde Nimetullâh'ın 1039/1629 tarihli mecmuası (E) ile döneminin önemli hattatlarından Cevrî'nin 1027/1618 tarihli mecmuası (N), müstensihleri bakımından oldukça kıymetlidir. R nüshası ise istinsah kaydı bulunmamakla birlikte, saray hazinesinden (kitaplığından) çıkması ve şairin 8 kasidesini barındırması itibarıyla önemlidir. R ve E nüshaları, beşi ortak olmak üzere sekizer kaside ihtiva etmesi yönüyle en hacimlidir. Yani bu nüshalarda bulunmayıp başka bir nüshada yer alan kaside yoktur. Âzerî Çelebi'nin beş

kasidesinin yer aldığı B nüshası, istinsah kaydı olmamakla birlikte yazım doğruluğu ve kelime tercihlerinin isabeti itibarıyla en sıhhatli olanıdır. Ayrıca bu nüshada, kasidelerin kim için kaleme alındıklarını gösteren başlıklar da mevcuttur. M nüshasındaki II. kaside ile E nüshasındaki XI. kaside de bu türden başlığı haizdir.

Nüshaların temel özelliklerine baktığımızda, sekiz kasidenin metninin yer aldığı E, en fazla yazım hatası bulunan nüshadır. Bu nüshadaki istinsah hatalarından bazıları şunlardır: siyeh-rûy > semen-rûy (VI, 5), nihâl-i bâg-ı cihânda > nihâl-i bâg u cûd (VI, 36), gezer > güzer (VII, 28), 'isyân > ihsân (IX, 27). R nüshasında, bazı harflerin noktalandırılmasında ihmal ve hatalara tesadüf edilmektedir. Ayrıca bu nüshada z > j, f > p tercihleri görülmektedir fakat muayyen bir kaide söz konusu değildir: sefid > sepîd, lâciverd > lâjiverd, sipariş > sifariş. Meşhur hattat Cevrî'nin istinsah ettiği N nüshasında ise sayıca az olmakla birlikte yazım hataları mevcuttur: kılmışdı > komışdı (IX, 2).

Nüshalar arasındaki temel farklılıklar, kelime ve ibare tercihleri noktasında ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bazı kelimelerin yanlış imlâ edilmesi önemli bir husus olarak dikkat çekmektedir. Az sayıda da olsa nüshalar arasında beyit sayısı noktasında farklılıklar görülmektedir. Nüshalardaki kelime ve ibare farklılıklarının çokluğu, Âzerî'nin kendi şiirlerinde tashih ve tesviye yapmış olma ihtimalini akıllara getirmektedir. Yani söz konusu farklılıklardan bazılarının, şairin kendi tasarrufu olması mümkündür.

Metin tenkidinin temel amacı, müellif hattı elde bulunmayan metinlerin şairin kaleminden çıkmış aslına en yakın hâlini ortaya koymaktır (Ateş 1942: 255). Bunun için de mevcut nüshaların belirlenerek bir şecere oluşturulması ve ardından kolbaşları belirlenerek uygun nüshaların seçilmesi gerekir. Metin tesisi için bu yol, oldukça yaygın ve muteberdir. Âzerî Çelebi'nin muhtelif mecmualarda yer alan kasidelerinin tenkitli metninin oluşturulmasında, bu usûlü uygulamak mümkün görünmemektedir. Şöyle ki eldeki beş nüsha, bir nüsha şeceresi oluşturacak şekilde tasnif edilememektedir. Öncelikle hiçbir nüsha, diğer bir nüsha ile tamamıyla aynı şiirleri ihtiva etmemektedir. İkincisi, kelime ve ibare tercihleri ile imlâ hususiyetleri bağlamında bir ortaklığın olmadığı görülmektedir. Bu bağlamda her nüsha, müstakil bir kaynak nüsha olarak değerlendirilmiş ve hepsi metin tesisinde kullanılmıştır. Elimizdeki mecmuaların hiçbiri kesin karinelerle asıl nüsha olma hususiyeti taşımamaktadır. Şairin divanının olmayışı/elde bulunmayışı, şiirlerin mecmualardan hareketle istinsahını zorunlu kılmış görünmektedir. Bu da nüshalar arasında ciddi farklılıkların ortaya çıkmasına kapı aralamıştır.

Metin tesisinde hiçbir nüshaya bağlı kalmaksızın anlam ve vezin göz önünde bulundurularak kelime veya ibareler tercih edilmiştir. Bu bağlamda zikredilmesi gereken önemli bir husus kafiye tekrarlarıdır. Söz konusu tercihlerde, kafiye tekrarına düşülmemesine dikkat edilmiştir. Bu hususla ilgili yaptığımız tasarruflardan bazıları şunlardır: I. kasidenin 15. beytinde bütün nüshalarda müştereken yer alan kafiye “hâme-i i'câz-nümâ”dır. E nüshasının 5. beytinde de aynı ibare bulunduğu için diğer nüshalardaki “hâme-i pâkîze-edâ” ibaresi tercih edilmiştir. II. kasidenin 6. beytinde “haste-hâl” kâfiye olduğu için ilk mısırda R nüshasında bulunan “şikeste-hâl” yerine B ve E'deki “şikeste-bâl” metne alınmıştır. VI. kasidede 11. beytin kafiyesi bütün nüshalarda “felek-mikdâr”dır. E nüshasında 9. beytin kafiyesi de “felek-mikdâr” olduğu için R'deki “sipihr-medâr”

tercih edilmiştir. VIII. kasidenin 27. beytinde kâfiye ibaresi B ve E nüshalarında “‘arûsân-ı metâlib”, R nüshasında ise “‘arûsân-ı ‘acâyib”dir. Manzumenin 5. beytinde “‘arûsân-ı metâlib” kafiye olarak kullanıldığı için R nüshası esas alınmıştır. Kelime ve ibare tercihi noktasındaki bir diğer husus, sıralı ifadelerin yerlerindeki farklılıklardır. Bu noktada, genellikle B nüshasının tercihlerine riayet edilmiştir.

Zikredilen hususların dışındaki kelime veya ibare farklılıklarında, B nüshasının tercihleri dikkate alınmıştır. Fakat bütün farklılıklarda, tamamıyla bu nüshayı esas almak mümkün olmamıştır. Çok az yazım hatası bulunan bu nüshanın bazı tercihleri, anlam göz önünde bulundurularak varyanta alınmıştır. Misal olmak üzere, R ve B nüshalarında yer alan çâr-ender-çâr kasidesinin 15. beytini bu bağlamda değerlendirmek isabetli olur:

Enüşirvân-ı ‘âdil ‘adl ü dâd u luţfuña nisbet
Emîrâ serverâ şâhâ olur Haccâcdan kem-ter

Bu beyitteki “Haccâc’dan” ibaresi B nüshasında “muhtâcdan” şeklindedir. Ey server, ey emir, ey şâh; Nuşirevân-ı âdil senin adalet, yardım ve iyiliğine/ihsanına göre Haccâc’dan/muhtaçtan daha hakirdir, anlamına gelmektedir. Bu beyit sultanın adalet, yardım ve iyiliğini/cömertliğini övmek üzere kurgulanmıştır. Mezkûr vasıflarla şöhret kazanmış Nuşirevân’ın II. Selîm’e göre durumu, “Haccâc” veya “muhtâc”tan hakir olacaktır. Nuşirevan gibi meşhur bir şahsın “muhtâc” gibi meçhul bir varlıkla karşılaştırılması edebî açıdan zayıf bir mukayesedir. Ayrıca “muhtâc”, beyitte sadece “lutf” ifadesini karşılamaktadır. Nuşirevân’ın Emeviler döneminin zulüm ve acımasızlıkla şöhret bulan Irak valisi Haccâc b. Yûsuf (ö. 95/714) ile mukayese edilmesi, mübalağa sanatı itibarıyla uygun düşenidir. Yine aynı kasidenin 13. beytinde benzer bir durum söz konusudur:

Ġiyâş-ı dîn ü devlet fahr-i ümmet mîr-i deryâ-dil
Şeh-i ‘Oşmân-hayâ Bū Bekr-ħaşlet Murtażâ-peyker

Bu beyitte de II. Selîm din ve devletin yardımcısı, ümmetin övücü ve engin gönüllülerin miri olmak üzere Hz. Osman hayâlî, Hz. Ebubekir huylu ve Hz. Ali suretli olarak takdim edilmiştir. B nüshasında “Murtażâ-peyker” yerine “Mustafâ-peyker” ifadesi yer almaktadır. Mustafâ ismiyle Hz. Muhammed’e işaret edilmektedir ki Resulullah’ın kasidelerde memduhların vasfında teşbihe mevzu olması uygun düşmemektedir. Zaten ilk iki ismin halife olması diğerinin de halife olmasını anlamlı kılmaktadır.

Tenkitli metin oluşturulurken anlam ve vezin açısından uygun kelime veya ibareler metne alınmış, diğer(ler)i ise varyantta gösterilmiştir. Metne ilave edilecek kelime ve harfler köşeli parantez “[]” içinde gösterilmiştir. Yazım yanlışı olduğu düşünülen kelimeler metinde tashih edilmiş, dipnotta nedenine işaret edilmiştir. Bazı Türkçe kelimelerin ilk hecelerindeki e/i farklılığı dolayısıyla burada kapalı e “ë” tercih edilmiştir. Metinde Arapça ve Farsça beyit ve ibareler italik olarak yazılıp tercüme ve kaynağı dipnotta verilmiştir.

2.4. Kasidelerin Muhteva Değerlendirmesi

Âzerî Çelebi’nin tespit ettiğimiz 11 kasidesinin altısı dönemin hükümdarlarına sunulmuştur. Bu kasidelerden beşi II. Selîm, biri ise III. Murâd için kaleme alınmıştır. Kasidelerden ikisi dönemin ilmiye hayatının önemli simalarından Bostanzâde Mehmed Efendi ve Hoca Sa’deddîn’e

sunulmuştur. Bir kaside ise şairin ağabeyi Nişancı Mahmûd Çelebi'nin bu göreve tayin edilmesi üzerine yazılmıştır. VI ve VII. kasidelerde başlık bulunmadığı gibi memduhun ismi de zikredilmemiştir.

I. Kaside

28 beyitten müteşekkil bu kaside, padişah hocası Hoca Sa'deddîn (ö. 1008/1599) hakkında kaleme alınmıştır. Hitap üslûbuyla söylenen kasidenin dört beyitlik nesip bölümü kalemiye özelliği göstermektedir. Girizgâh mahiyetindeki bir beyitten sonra medhiye başlar. Büyüklüğü, âlimliği ve yardımseverliği dolayısıyla medhedilen Hoca Sa'deddîn, ilim ve kemal ehlinin sığınağı olarak tavsif edilir. Âzerî, 19-25 beyitleri arasında arz-ı hâlde bulunur. Kendisini bir "gül" olarak takdim eden şair, ayaklar altında kalmamak için Hoca'nın keremine iltica ettiğini söyler. Fahriye ve dua bölümleriyle kaside tamamlanır. Sa'deddîn Efendi, 983/1575 yılında III. Murâd'ın hocası yani "hâce-i sultan" olmuştur. Bu durumda kasidenin bu tarihten sonra kaleme alındığı anlaşılmaktadır.

II. Kaside

Âzerî Çelebi bu kasidesini, Sultan III. Murâd döneminin önemli âlimlerinden Bostanzâde Mehmed Efendi'nin (ö. 1006/1598) medhinde kaleme almıştır. 31 beyitten mürekkep kasidenin nesip bölümü şekvâiye hususiyetini haiz bir arz-ı hâldir. Şair bu bölümde, felekten şikâyet tarikiyle gam ve mihnet denizinde boğulduğunu dile getirir. Şairi içinde bulunduğu durumdan kurtaracak kişi ise ilim ve fazileti dolayısıyla medhedilen Bostanzâde Mehmed Efendi'dir. Celaleddin-i Devvânî'nin bile kendisinin talebesi olmakla iftihar edeceği Bostanzâde, lütuf ve ihsanıyla kemâl ehlinin sığınağıdır. Fahriye ve dua bölümleriyle tamamlanan kasidenin hangi tarihte kaleme alındığı bilinmemektedir. Bostanzâde 984/1576 yılında İstanbul kadısı, bir yıl sonra Anadolu kazaskeri, 988/1580 yılında ise Rumeli kazaskeri olmuştur. "Geldi zamân-ı devleti bir mâh-tal'atun" mısraından hareketle, memduhun İstanbul kadısı veya Anadolu kazaskeri olduğu sırada kaleme alınması muhtemel görünmektedir.

III. Kaside

Sultan II. Selîm'in medhinde yazılan bu kaside 34 beyitten müteşekkil olup çâr-ender-çâr tarzındadır. Âzerî, sevgilinin tasvir edildiği sekiz beyitlik nesip bölümünün ardından II. Selîm'in medhine geçiş yapar. Bu bölümde şair, Acem hükümdar ve pehlivanlarının isimlerini sıralar. Telmihlerin yoğunluğunun dikkati çektiği şiirde II. Selîm'in hükümdarlığı, mezkûr isimler üzerinden yüceltilir. Kasidede ayrıca Hz. Ömer hariç çâr-yârın isimlerini zikredilir. Tecdid-i matla'nın ardından fahriye ve arz-ı hâl geçer. Fahriyye bölümünde şair kendisini; Zahîr-i Fâyâbî, Enverî-i Ebîverdi, Selmân-ı Sâveci ve Hafız-ı Şirazi'ye denk görür. Şiirlerinin Arap ve Acem ülkelerine ulaşip revaç bulduğunu mübalağalı bir şekilde ifade eder. Arz-ı hâl bölümünde Âzerî, sultanın kapısında mahzûn olduğunu söyleyerek kendisine şefkat gösterilerek ihsanda bulunmasını talep eder:

Dilüm kân u derûnum gencdür la^ç l ü güher nazmum
Ezelden faẓl u dâniş ' ilm ü hikmet bendedür muzmer
Kapuñda Âzerî mahzûn u zâr u h̄aste vü bîmâr
Ümîd-i raḥm u şefkat ârzü-yı ' adl ü dâd eyler

Zülâl-i luṭf u iḥsānuḡ umar  y Ő h-ı dery -dil
G zi giry n u baġrı  an teni s z n u ħ kister (27-29 b.)

Kasidede, hangi tarihte kaleme alındıġına dair bir işaret bulunmamaktadır.

IV. Kaside

29 beyitten mürekkep bu kaside de II. Sel m'in medhinde kaleme alınmıştır. Kasidenin yedi beyitlik nesip bölümü nevruziyedir. Bir  nceki kasideyle benzer Şekilde Acem hükümdarı telmihleri yer almaktadır. Dört halifenin tamamının ismi zikredilir. II. Sel m'in savaŐcılıġı ve fatihliġine vurgu yapılmaktadır. Kasidedeki "Alup M zender nı açdı Őirv n-ı Hor s n'ı" ve "Acem iklimini etdi gub r-ı hayli n -b n " mısraları oldukça ilginçtir. II. Sel m döneminde Acem taraflarına sefer yapılmadıġı gibi Mazender n da hiçbir zaman Osmanlı h kimiyetine girmemiŐtir. Őirv n ise ilk kez 1578 yılında fethedilmiŐtir. Kasidenin fahiye bölümünde, Arab'dan Hass n b. S bit ve Acem'den Selm n-ı S veci'yi Őiiriyle ram edeceġini söyleyen üzeri  elebi, Şiirdeki Őohretinin Tatar, Gürcistan ve Yunan'a yayıldıġını söyler. Arz-ı h lde ise sultandan yakınlık ve iltifat beklediġini dile getirir.

V. Kaside

Şairin husus  hayatına dair izlerin yer aldıġı bu kaside 21 beyitten müteşekkil olup dönemin hükümdarı II. Sel m'in medhinde kaleme alınmıştır. Doġrudan medhiye ile kasidesine başlayan Şair, memduhunu savaŐcılıġı ve kahramanlıġı yönüyle yüceltir. Kadim Acem hükümdarlarına telmihlerin yer aldıġı medhiye bölümünde, hitap  sl bu kullanılmıştır. "H ne-i fethi ne var açsa kilid-i himmetin" mısraı kasidenin, bir fetih dolayısıyla verilmiŐ olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Fakat muayyen bir hadiseye işaret yoktur.

VI. Kaside

37 beyitlik bu manzume, üzeri'nin en uzun (VIII. kaside ile birlikte) kasidesidir. Başlık bulunmayan kasidede, memduhun ismi de zikredilmemiştir. Bununla birlikte, Şiirde geçen "cen b-ı Hazret-i Paşa" ve "sadr-ı vez ret" ifadeleri memduhun sadrazam olduġuna işaret etmektedir. "Serir-i sadr-ı vez retde ber-kar r oldu" mısraı ise mezk r sadrazamın bu makamda uzun süredir bulunduġuna hamledilebilir.  zeri  elebi'nin kasidelerinin II. Sel m ve sonrasındaki döneme ait olduġu dikkate alınırsa söz konusu sadrazamın, 14 yıl bil fasıla bu makamda kalan Sokollu Mehmed Paşa olması icap eder. 30 Zilkade 972 / 29 Haziran 1565 tarihinde vefat eden Semiz Ali Paşa'nın halefi olan Sokollu,  ld r ld ġu 20 Ő ban 987 / 12 Ekim 1579 tarihine kadar sadrazamlık yapmıŐtır.

Nesip bölümü subhiyye olan kasidede, güneŐin doġuŐu ve bu sırada meydana gelen deġiŐimler tasvir edilerek memduhla irtibatlandırılmıŐtır. Bu kasidede Sokollu; y neticiliġi, hak m kiŐiliġi, c mertliġi ve yardımseverliġi yönüyle medhedilmiŐtir. Bu Şiirde fahiye ve arz-ı h l bölümleri yoktur.

VII. Kaside

Matla beyti olmaması itibarıyla bu Şiir, kıt'adır. 17 beyitten oluşan manzume, medhiyeden mürekkeptir. Başlık bulunmayan Şiirde, memduhun ismi zikredilmemiştir. Medhedilen kiŐinin

hüviyetini teşhise yarayacak en önemli ifade “sadr-ı ikbâl”dir. Fakat bu ifade de muayyen bir zümreye işaret etmemektedir. Memduh bir vezir olabileceği gibi şeyhülislam, kazasker, nişancı da olabilir. Kasidede medhe konu olan şahsın söz ve nazım erbabı şeklinde tavsif edilmesi, memduhun ilmiye veya kalemiye zümresine mensup olduğunu düşündürmektedir. “Mansıbı ehline sevk eylemek”ten bahsedildiğine göre memduhun ilmiye sınıfından olması daha muhtemel görünmektedir. Âzerî memduhunu, fazilet ve lütûf yönüyle medheder.

VIII. Kaside

Âzerî bu kasidesini, ağabeyi Mahmûd Çelebi'nin nişancılığa nasbedilmesi üzerine kaleme almıştır. 37 beyitten müteşekkil kaside, hitap tarikiyle söylenmiştir. Şiirin ilk 14 beyti nesip olup bir güzelin tasviri etrafında şekillenmiştir. Şair ağabeyini dakik fikirli oluşu, cömertliği ve kitabet sanatındaki mahareti dolayısıyla medhetmiştir. Kasidede, Sadeddin Teftazanî'nin (ö. 1390) *Makâsıd* ve Fahreddin Râzî'nin (ö. 1210) *Metâlib* eserlerine telmihte bulunulmuştur. 25. beyitte fahriyeye başlayan şair, kendisini nazım ülkesinin şahı olarak takdim eder ve cümle şuaranın kendi şiirine mayil olduğunu söyler. Mahmûd Çelebi, 984/1576 (Muharrem/Nisan) senesinde Feridun Bey'in yerine nişancı olmuş ve bu görevde bir yıl kalmıştır (Nev'îzade Atâyî 2017: 789). Bu kasidenin söz konusu tayinden kısa bir süre sonra kaleme alındığı anlaşılmaktadır.

IX. Kaside

29 beyitten müteşekkil bu kaside, II. Selîm'in medhinde kaleme alınmıştır. Bahariye özelliği gösteren nesip bölümünün sonlarında şair, devrin sultanı Selîm bin Süleymân'a içinde bulunduğu perişan hâli arz etmesi yönünde kendisine Hakk'ın katından bir nida ulaştığını söyler. Kasidenin 14-22 beyitleri arası mübalağanın hâkim olduğu bir medhiyedir. Husrev, Cemşid, Feridun gibi meşhur Acem hükümdarların II. Selîm'in ancak seyisi olacağını; onun kudret ve satvetinin yüceliğini Aristo ve Hipokrat gibi binlerce hendese erbabının idrak edemeyeceğini dile getirir. Dört halifeye telmihte bulunan şair, II. Selîm'in yiğitliği ve savaçılığı üzerinde durur. Kıbrıs gibi birçok kaleyi fethettiği için onun “ebulfeth-i muzaffer” namıyla anılması gerektiğini söyler. Kıbrıs'ın fethinin 1 Ağustos 1571'te tamamlandığı göz önünde bulundurulursa kasidenin bu tarihten sonra kaleme aldığı anlaşılmaktadır. Fahriye bölümünde kendisiyle birlikte Acem şiirinin unutulduğunu söyleyen Âzerî Çelebi, dua ile kasidesini tamamlar.

X. Kaside

Âzerî'nin III. Murâd'ın medhinde kaleme aldığı tek kasidedir. 24 beyitlik bu kasidenin bütün beyitlerinde, “âteş” kelimesi kullanılmıştır. Şair nesipte, ateş kelimesi etrafında aşkının mahiyeti ve sevgilinin güzellik unsurlarına temas eder. Medhiye bölümünde yine ateş kelimesi etrafında sultanın yiğitliği, cömertliği ve İslam'a hizmetlerinden bahseder. 18. beyitle arz-ı hâl bölümü başlar. Burada şair içinde bulunduğu sıkıntılı durumdan bahsederek sultandan keremde bulunmasını ister.

XI. Kaside

Âzerî'nin son kasidesi, II. Selîm'in medhinde kaleme alınmıştır. 13 beyitten müteşekkil olan bu kaside, musammat özelliği göstermektedir. Kaside-beççe olarak zikredilen bu şiir, Bâkî'nin yine aynı tarzdaki şiirine naziredir (E: 284^a). Bu şiirin bir diğer naziresi ise Hâilî'ye aittir. Her üç şiir de

II. Selîm için kaleme alınmıştır. Bir meclis tasviri ile başlayan kasidede mezkûr sultan, Acem şahlarına telmih ile medhedilir. Kasidede arz-ı hâl ve dua bölümü yoktur.

2.5. Kasidelerinde Âzerî İbrahim Çelebi ve Çevresi

Âzerî'nin 11 kasidenin altısı hükümdar, beşi ise ilmiye ve kalemiye sınıfının önemli isimleri için kaleme alınmıştır. Köklü bir ailenin mensubu olan şairin babası Rumeli kazaskerliği, ağabeyi ise nişancılık makamında bulunmuştur. Şairin ilk gençlik yıllarında padişah ve önemli bürokratlara kaside sunabilmesi aile irtibatları dolayısıyla olsa gerektir. Âzerî; Hoca Sa'eddîn, Bostanzâde Mehmed Efendi, Nişancı Mahmûd Çelebi ve ismini zikretmediği memduhu hakkındaki kasidelerini nasp/tayin vesilesiyle nazmetmiştir. II. Selîm'e sunulan IV. kaside nevrüz, IX. kaside ise Kıbrıs'ın fethi dolayısıyla kaleme alınmış görünmektedir. Diğer medhiyeler ise şairin arz-ı hâlde bulunmak gayesine matuf olmalıdır.

Bu kasidelerinin çoğunda yazılış tarihine işaret eden kayıt bulunmamaktadır. Medhiyelerin beşinin II. Selîm için yazılması, bu şiirlerin 1566-1574 yılları arasında yazıldığını göstermektedir. IX. kaside, 1571 yılındaki Kıbrıs'ın fethinden bahsedilmesi itibarıyla kasidelerin en erken tarihlisi kabul edilebilir. Hoca Sa'eddîn Efendi'nin medhinde kaleme alınan ilk kaside, memduhun padişah hocası olarak zikredilmesinden hareketle 1575'te(n sonra) yazıldığı söylenebilir. Şairin ağabeyi Mahmûd Çelebi'nin nişancı olması üzerine kaleme aldığı VIII. manzume ise 1576 yılına aittir. Sokollu Mehmed Paşa'nın medhinde yazılan VI. kaside de tarih olarak mezkûr sadrazamın 1579'daki vefatından öncesine aittir.

Bütün bu kayıtlar, Âzerî Çelebi'nin kasidelerini 1566-1579 yılları arasında kaleme aldığına işaret etmektedir. Bu dönem, şairin medrese eğitimini tamamlayıp mülazım olması ile kadılık için taşra memuriyetlerine gitmesi arasındaki zaman dilimidir. Âzerî *Nakş-ı Hayâl ve Husrev ü Şîrîn* mesnevilerini 987/1579-80 yılında tamamlamıştır. Her ikisi de III. Murâd'a sunulan bu eserlerde kasideye yer verilmemiştir. Kanaatimizce bu tarih, Âzerî'nin kadılık memuriyetiyle taşraya giderek edebiyat muhitlerinden uzaklaştığı ve kasideyle bağını kopardığı dönem olarak değerlendirilebilir.

Kasidelerde kesin karinelere şairin hususî hayatına işaret sayılabilecek bilgi yoktur. Bununla birlikte II. Selîm'in medhinde kaleme aldığı ilk kasidede, ilim tedrisini akamete uğratan hadiseye gönderme sayılabilecek ifadeler vardır:

Kâmet-i ham-geştem oldı bār-ı miñnetden dü-tā
 Tutsa nâlem rüy-ı âfâkı n'ola mânend-i çeng
 Bir yaña derd-i maħabbet bir yaña cevr-i felek
 Bir yaña ta' n-ı 'adū bir yaña kayd-ı nām u neng
 Pîşe-i 'ışk içre olmışdur tenümde cā-be-cā
 Mühre-i dāğ-ı belā mânende-i nakş-ı peleng (V, 12-14 b.)

Benzerleri birçok kasidenin arz-ı hâl bölümünde görülebilecek bu beyitler, Âzerî'nin bir dilbere gönlünü kaptırması ve sonrasında yaşananları hatırlatmaktadır. Yine II. Selîm'in medhinde kaleme aldığı bir diğer kasidesinde de bu minvalde ifadeler görülmektedir:

Hezārān nālelerle āsitānuḡ özledüm geldüm
 Fiḡānumdan bu bāḡuḡ diḡdi her murḡ-ı hoş-elhānı
 Gülistān-ı mürüvvetden baḡa bir ḡonçe iḡsān it
 Sevindür cān-ı maḡzūnı esirge ḡalb-i nālānı (IV, 24-25 b.)

Kaside no.	Memdūh	Tūr (Nesib bölümüne göre) / Tarz	Vezin	Beyit Sayısı
1	Hoca Sa'deddīn Efendi	Kalemiye	<i>fe' ilātūn fe' ilātūn fe' ilātūn fe' ilūn</i>	28
2	Bostanzāde Mehmed Efendi	Şekvāiye	<i>mef' ūlū fā' ilātū mefā' ilū fā' ilūn</i>	31
3	Sultan II. Selīm	Âşıkāne / Çār-ender-çār	<i>mefā' ilūn mefā' ilūn mefā' ilūn mefā' ilūn</i>	34
4	Sultan II. Selīm	Bahāriye	<i>mefā' ilūn mefā' ilūn mefā' ilūn mefā' ilūn</i>	29
5	Sultan II. Selīm	Medhiye	<i>fā' ilātūn fā' ilātūn fā' ilātūn fā' ilūn</i>	21
6	Sokollu Mehmed Paşa	Subhiye	<i>mefā' ilūn fe' ilātūn mefā' ilūn fe' ilūn</i>	37
7	?	Medhiye	<i>fe' ilātūn fe' ilātūn fe' ilātūn fe' ilūn</i>	17
8	Niḡānī Mahmūd Çelebi	Âşıkāne	<i>mefā' ilūn fe' ilātūn mefā' ilūn fe' ilūn</i>	37
9	Sultan II. Selīm	Bahāriye	<i>mef' ūlū mefā' ilū mefā' ilū fe' ūlūn</i>	29
10	Sultan III. Murād	Âşıkāne	<i>mef' ūlū mefā' ilū mefā' ilū fe' ūlūn</i>	24
11	Sultan II. Selīm	Bahāriye	<i>müstef' ilūn müstef' ilūn müstef' ilūn müstef' ilūn</i>	13

2. Şekil: Kasidelerin memdūh, tūr, vezin ve beyit sayısına göre tasnifi

2.6. Aruz ve Kafiye

Âzerî, 11 kasidesinde 7 farklı vezin kullanmıştır. Dört vezinde ikişer, üç vezinde ise birer kaside vardır: *fe' ilātūn fe' ilātūn fe' ilātūn fe' ilūn* (I, VII), *mef' ūlū fā' ilātū mefā' ilū fā' ilūn* (II), *mefā' ilūn mefā' ilūn mefā' ilūn mefā' ilūn* (III, IV), *fā' ilātūn fā' ilātūn fā' ilātūn fā' ilūn* (V), *mefā' ilūn fe' ilātūn mefā' ilūn fe' ilūn* (VI, VII), *mef' ūlū mefā' ilū mefā' ilū fe' ūlūn* (IX, X), *müstef' ilūn müstef' ilūn müstef' ilūn müstef' ilūn* (XI). Kasidelerdeki vezin çeşitliliği, şairin aruz noktasındaki ustalığını göstermesi bakımından dikkate değerdir. Âzerî'nin kasidelerindeki en önemli aruz kusuru, IX. kasidenin 11. beytinde görülür. Bu beytin “yâ hüsni / ni zâyil e/ t ol çeşmi / gazâlün”

mısranının üçüncü tefilesinin ilk veya ikinci hecesi noksandır. Şairin kasidelerinde imale ve zihaf oldukça azdır. Bu itibarla Âzerî'nin aruzu muvaffakiyetle kullandığını söyleyebiliriz.

Fakat kafiye bahsinde durum oldukça farklıdır. Âzerî'nin kasidelerinde kafiyeyle ilgili temel problem, tekrarlardır. Esasen kafiye tekrarı, kasideler için “kronik” sayılabilecek bir problemidir. Aynı kafiye etrafında şekillenmeleri ve uzun manzumeler olmaları dolayısıyla kasidelerde kâfiye tekrarına düşmemek, büyük bir nazım kabiliyeti gerektirir. Öyle ki kuvvetli nazım tekniğine sahip şairlerin kasidelerinde dahi bu türden tekrarlara tesadüf edilmektedir. Bu bağlamda, Âzerî'nin kasidelerindeki en büyük kusur, bir kelime veya ibarenin en az iki kez kafiye yapılmasıdır. İkinci büyük kusur ise Farsça ve Arapça birleşik sıfat yapan kelime ve tamlamalarla oluşturulan kafiyelerdir. Literatürde i'tâ olarak isimlendirilen bu kafiye kusurlarını iki başlık altında değerlendireceğiz:

- Aynı kelime ve ibarenin tekrar ettiği kafiyeler: zülâl (II, b. 20, 27), lâl (II, b. 4, 25), 'i'tidâl (II, b. 12, 17), Rabbânî (IV, b. 2, 28) verd-i handâm (IV, b. 3, 27), nevrûz-ı sultânî (IV, b. 4, 29), şeb-i târ (VI, b. 4, 27), Süleymân-vâr (VI, b. 17, 30), âgâz (VII, b. 8, 13), mütekârib (VIII, b. 2, 24), sâkib/ (VIII, b. 17, 34), metâlib (VIII, b. 3, 23), kevâkib (VIII, b. 9, 34), tâlib/tâlib (VIII, b. 10, 31), nâliş (X, b. 4, 19) kûşîş (X, b. 13, 23), Cem (XI, b. 1, 4).
- Farsça ve Arapça birleşik sıfat yapan kelime ve tamlamalarla oluşturulan kafiyeler: i'câz-nümâ / kible-nümâ / neşv ü nemâ (I, b. 15, 20, 21), bî-mecâl/mecâl (II, b. 9, 18), Zü'l-celâl / -i celâl (II, b. 10, 22)⁶, meh-peyker / revân-peyker / Murtazâ-peyker (III, b. 1, 3, 13) melek-manzar / meh-manzar (III, b. 1, 11), nâzûk-ter / kem-ter (III, b. 4-15) ceng-âver / bâr-âver (III, b. 10, 33), şîr-ceng /ceng (V, b. 1, 15), dü-reng / sîm-âb-reng (V, b. 2, 4), lû'lü-bâr / nusret-bâr / deryâ-bâr (VI, b. 2, 13, 26), müşk-nisâr / nisâr (VI, b. 3, 35), nâ-hem-vâr / Süleyman-vâr (VI, b. 7, 17), pür-envâr / matla'û'l-envâr (VI, b. 8, 37), kûh-vakâr / 'izz ü vakâr (VI, b. 9, 12), zer-kâr / kâr (VI, b. 23, 29), nâdire-sâz / dem-sâz (VII, b. 5, 15), bende-nüvâz / 'uşşâk-nüvâz (VII, b. 7, 17), şeh-bâz/lu'bet-bâz (VII, b. 12, 18), subh-dem/dem-be-dem (XI, b. 1, 2).

Âzerî'nin “şın” harfi kafiyesindeki X. kasidesinde, kafiyelerin çoğu isim-fiil durumundaki Farsça kelimelerdir. Bu türden kafiyeler, belagat literatüründe şâyegân olarak isimlendirilen kusurdur: şûriş, sûziş, sipârîş, nâliş, tâbiş, güşâyîş, nevâziş, sitâyîş, cûşîş, bahşîş, nümâyîş... Ayrıca şairin IX. kasidesinde aynı kökten müştak kelimelerle yapılan kafiyeler dikkat çekmektedir: mecâlis/meclis/câlis (IX, b. 1,3, 6), müderris/medâris (IX, b. 5), müyebbis/yâbis (IX, b. 24, 26), müvesvis/vesâvis (IX, 27, 29).

2.7. Kasidelerde Dil, Üslûp ve Tarz

Âzerî'nin kasidelerinde kullandığı dil, gazel ve musammatlarına nispetle Arapça ve Farsça kelime ve tamlamalar açısından oldukça ağırdır. Bu durum bilhassa III, V, VI ve VII. kasidelerde görülmektedir. Öyle ki bazı mısralar tamamıyla zincirleme tamlamalardan müteşekkildir: “Şüküfte-gonçe-i nâzik-nihâl-i câh u celâl / gül-i hadîka-i bostân-serây-ı 'izz ü vakâr” (VI, 12). Şairin bu husustaki tavrı, döneminin temayülleriyle uygunluk göstermektedir. XVI. asrın ikinci yarısında

⁶ Bu kasidenin 13. beytinde bir “celâl” kafiyesi daha vardır. Fakat bu kelime has isim olup Celâleddîn-i Devvânî'ye telmih yapılmıştır.

klasik Türk şiirinde kaside dil ve üslûbu giderek ağırlaşmış mutantan bir özellik kazanmıştır. Şair de bu temayüle bağlı kalmış görünmektedir.

Şair kasidelerinde, genellikle hitabet üslûbunu tercih etmiştir. Mutantan bir söyleyişin hâkim olduğu şiirlerde, teşbih ve telmihlerin yoğunluğu dikkati çekmektedir. Bilhassa kadim Acem hükümlerine telmihler oldukça geniş yer tutmaktadır. Kasidelerin arz-ı hâl bölümlerinde lirizm ön plana çıkmaktadır. Âzerî Çelebi kasidelerinin nesip bölümlerinde bahar, kalem, sabah tasvirlerinin yanı sıra âşıkane hissiyat ve sevgili tavsiflerine de yer vermiştir. Sadece VII. kasidede nesip bölümü bulunmamaktadır. Matla beyti bulunmayan bu kaside nazım şekli olarak kıt'a görünümündedir. Bu kasidenin nesip bölümü ya hiç yazılmamış ya da hazfedilmiştir.

Âzerî Çelebi, kendisini Acem şairleriyle mukayese ederek şiirdeki rüştünü ispatlamak ister. Bu bağlamda isimleri zikredilen şairler; Zahîr-i Faryâbî, Enverî, Selmân-ı Sâvecî, Hâkânî-i Şîrvânî'dir. Gazel şairi olarak sadece Hâfız-ı Şîrâzî'nin ismini zikretmiştir. Arap şairlerinden ise sadece Hassân b. Sâbit'in ismi anılmıştır. Âzerî ayrıca II. kasidesinde Selmân-ı Sâvecî'den iki beyit iktibas etmiştir.

Şairin III. kasidesi çar-ender-çâr tarzında kaleme alınmıştır. Bilinen ilk örneğini XII. asır Horasan şairlerinden Abdülvâsi-i Cebelî'nin kaleme aldığı bu tarz, Osmanlı sahası şairleri tarafından da tercih edilmiştir. Türk edebiyatında ilk kez Ahmedî ve Ahmed-i Dâ'î'nin numunelerini ortaya koyduğu bu şiir türü XVI. asırda da rağbet görmüş ve Kara Fazlî, Azmî, Derzizâde Ulvî gibi şairler de bu vadiye şiirler kaleme almıştır (Topal 2017: 75). Âzerî Çelebi, hemen tamamı aynı vezinde (mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün) yazılan bu şiirlere nazire yazmış görünmektedir. Âzerî'nin bir diğer naziresi, "kaside-beççe" olarak isimlendirilen XI. kasidesidir. Şair bu kasidesini, döneminin önemli şairlerinden Bâkî'ye nazire olarak kaleme almıştır.

Sonuç

XVI. asrın ikinci yarısını idrak eden Âzerî İbrahim Çelebi, *Nakş-ı Hayâl* ve *Husrev ü Şîrîn* mesnevileriyle edebiyat tarihinde kendisine yer bulmuştur. Bazı kaynaklarda divan sahibi olduğu belirtilmekle birlikte divanın nûshası günümüze ulaşmamıştır. Dönemin şiir mecmularında Âzerî'nin çok sayıda gazel ve musammatına tesadüf edilmektedir. Şairin kasideleri ise en az bilinen şiirleridir. Âzerî'nin beş farklı şiir mecmuasından hareketle 11 kasidesi tespit edilmiştir. Hemen tamamı XVII. asırda vücuda getirildiği anlaşılan bu mecmualardan ikisi döneminin önemli isimlerinden Nakibzâde Ni'metullah (E) ve Cevrî (N) tarafından istinsah edilmiştir. 8 kasideyi muhtevî Reşid Efendi nûshası ise saray hazinesinden çıkmıştır. Mecmua nûshalarında, istinsah ve imlâ bakımından önemli farklılıklar görülmektedir.

Âzerî Çelebi'nin kasidelerinden beşi II. Selîm, diğerleri ise sırasıyla Hoca Sa'deddîn, Bostanzâde Mehmed Efendi, Sokollu Mehmed Paşa, Nişancı Mahmûd Çelebi ve Sultan III. Murâd'ın medhinde kaleme alınmıştır. VII. kasidenin memduhu ise belli değildir. Şairin kasidelerinden en erken tarihli, Kıbrıs'ın fethinin (1571) akabinde yazıldığı anlaşılan IX. kasidedir. Âzerî, Bostanzâde Mehmed Efendi ve Nişancı Mahmûd Çelebi medhindeki kasidelerini nasp/tayin vesilesiyle ve tebrik maksadıyla kaleme almıştır. Diğer kasidelerde ise arz-ı hâlde

bulunma gayesi öne çıkmaktadır. Âzerî'nin kasidelerini 1570-1580 yılları arasında kaleme aldığı söylenebilir.

Şairin VII. kasidesi, matla beyti olmaması itibarıyla bir kıt'adır. Son kasidesi ise 13 beyitten müteşekkil "kaside-beççe"dir. Diğer kasidelerin beyit sayısı ise 21 ila 37 arasında değişmektedir. Kasidelerde, 7 farklı vezin kalıbı kullanmıştır. Aruz kullanımında başarılı sayılabilecek Âzerî'nin kasidelerinde, kafiye hususunda ciddi kusurlar görülmektedir. Kafiye tekrarları bu kusurların en önemlisidir.

Âzerî kasidelerinin teşbip bölümlerinde kalemiye, şekvâiye, bahariye, subhiyeye yer vermiştir. Ayrıca bazı kasidelerin nesiplerinde, âşıkane hissiyatın terennüm ve bir güzelin tasvir edildiği görülmektedir. Kasidelerde teşbih ve telmihlerin yoğunluğu dikkati çekmektedir. Âzerî'nin III. kasidesi çâr-ender-çâr tarzında kaleme alınmış olup nazire özelliği göstermektedir. XI. kaside de Bâkî'ye naziredir. Şairin kasidelerinde kullandığı dil, gazel ve musammatlarına göre Arapça ve Farsça kelime yoğunluğu itibarıyla ağırdır. Bu hususta şairin, dönemin kaside dil ve üslûbuna bağlı kaldığı görülmektedir. Âzerî kasidelerinde; Zahîr-i Faryâbî, Enverî, Selmân-ı Sâvecî, Hâkânî-i Şîrvânî, Hâfız-ı Şîrâzî gibi büyük Acem şairlerinin isimlerini zikretmiş ve şairlik yönüyle kendisini onlarla kıyaslamıştır.

3. Metin

I.

fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün

1. Merhabâ ey dil-i efsün-ger ü⁷ efsâne-serâ
Oldı müşkîn nefesün halka yine nâfe-güşâ
2. Kâlbe vërsün yine pākîze kelāmuñ şaykal⁸
Olsun āyîne-i dilden sühanuñ jeng-zidā⁹
3. Mürdeler eylesün ihyâ reşahât-ı kalemün
Ët yine kâ' ide-i āb-ı hayâtı icrâ
4. Pāk güftāruñ édüp āb-ı muşaffā gibi şāf
Şubh-dem alup ele hāme-i pākîze-edā¹⁰
5. Yëridür medhîni ol mihr-i cihān-ārānuñ
Levh-i sîmîn-i sipihr üzre éderseñ imlâ
6. Ya' nî ol mihr-i cihān-tāb-ı sa' ādet ki anuñ
Pestdür kadrine nisbetle semāvāt-ı 'alâ

¹ R: 56^b-57^a, B: 3^a, E: 117^a-117^b, N: 92^a-92^b. Başlık: Âzerî Çelebi *rahîmehu'llāhu 'aleyhi* R, Ez-ân Âzerî Çelebi berây-ı Merhûm Sa' dî Efendi H'âce-i Şultân Murād bin Selîm Hân B, Kaside-i Âzerî Çelebi el-Bursevî E, ve *lehu* N.

⁷ ü: - E

⁸ şaykal: revnak E

⁹ jidâ: zidâ E

¹⁰ pākîze-edâ: i' cāz-nümâ R

- [E:117^b]7. Hı'ace-i şāh-ı felek-ıqadr ü¹¹ Ferīdūn-ıhaşmet
Ki der-i devletidür melce 'i hayl-i fuqarā
8. Vêrdi menşūr-ı sa' âdet aña sulţān-ı ezel
Çekdi tuğrā-yı ebed nāmına münşī-i kaza
9. Tal' atı oldu tebāşīr-i şabāh-ı devlet
Meş' al-i himmetidür bedreka-i rāh-ı hüdā
10. Kūh-ı Qāf olsa ' adū gelmez aña kāh-mişāl
Cezb eder luţf-ıla anı nête kim kāh-rübā
- [N:92^b]11. Āsitānında bulur şimdi ' ayārın herkes
Êşigi taşını Hāq kıldı mihekk-i fuzalā
12. Ma' rifet halka kapuñdan vèrilür sulţānum
Āsitānuñdan¹² alur feyz fuḥūl-ı ' ulemā
13. İltifātun güneşinden erişen pertevdür
Revnaq-efrüz-ı mezāyā-yı kulüb-ı şu' arā
14. Ayağun toprağıdur dīdemüze nūr vèren
Sürme-i ḥāk-i derün kuḥl-i ' uyūn-ı fuşahā
15. Halka mu' ciz sühanun vaşfını tahrīr eyler
Gelse güftāra kaçan ḥāme-i i' cāz-nümā
- [R:57^a]16. Kapuñı halka Hudā maqşad-ı aqşā kılmış
Herkesün anda temennāsı kabūl olsa revā¹³
17. Ola pāyende dèyü devletün eyyāmı senün¹⁴
El açup Hāqka iderler dil ü cān ile du' ā
18. Şubḥ-ḥizān-ı eḳālīm-i ebed leyl ü nehār
Güşe-gīrān-ı zevāyā-yı ezel şubḥ u mesā
19. Feyz-baḥş olsa kaçan¹⁵ āb-ı hayāt-ı keremün
Vère biñ bencileyin ḥasteye¹⁶ ānide şifā
20. Manzar-ı ehl-i kemāl olduğı-çün dergāhuñ
Gözlerüm küyuñı gözler nêtekim kıble-nümā
21. Gül-i maqşūdumı pejmürde koma¹⁷ sulţānum
Feyz-i ebr-i keremün vèrsün aña neşv ü nemā
22. Harem-i küyuña tek yüz süreyin şām u seḥer

¹¹ ü: - R

¹² Āsitānuñdan: Hāk-pāyüñden R

¹³ revā: n'ola N

¹⁴ senün: şehā R

¹⁵ kaçan: eger R

¹⁶ ḥasteye: bendeye R

¹⁷ pejmürde koma: aç luţfun ile E

- Gezeyin bād-ı şabā gibi olup bī-ser ü pā
23. Merḥamet kı1¹⁸ baña éy gevher-i deryā-yı¹⁹ kerem
Gül-i gülzār-ı seḥā ebr-i güher-bār-ı ʿ aṭā
24. Benem²⁰ ol ḳufl-güşāyende-i ebvāb-ı süḥan
Mülk-i maʿ nāyı baña ḳıldı musaḥḥar Mevlā
25. Sāmiri-veş ḳalemüm şanki ider ʿ aḳd-ı lisān
Lāl olur nazmum oḳundūḳca zebān-ı bülegā
26. ʿ Arz édüp sūz u güdāzuḡ yéter étdüḡ nāliş
Sözünġi eyle duʿ ā-y-ıla tamām Āzeriyā
27. ʿ İzzetüḡ eyleye pāyende şeḥenşāh-ı ezel
Gelmeye devlet ü iḳbālünġe āşār-ı fenā
28. Bu duʿ ā vird-i zebānumdur éyā kān-ı kerem
Ceʿ ale ʿllāhu leke ʿl- ʿizze refiḳan ebedā²¹

II.

mefʿ ulü fāʿ ilātü mefāʿ ilü fāʿ ilün

1. Bir gece künc-i ġamda yaturdum şikeste-bāl²²
Mir ʿāt-ı ḳalbi ṭutmuş idi gerd-i infıʿ āl
2. Ḥāk-i siyāha rüy-ı niyāzum édüp ḳarīn
Erkān-ı arza vèrmiş idi²³ yaşum iḥtilāl
- [R:57^b] 3. Baġlanmış idi rütbe-i ümmīd-i mā-ḥaşal
Urmışdı pāy-ı ʿ aḳluma dest-i elem ʿ iḳāl
4. Ser-rişte-i murādı girih-bend-i rüzġār
Bend eylemişdi ḳalmış-idüm²⁴ şöyle deng ü lāl
5. Çarḥa şalardı şuʿ le-i āhum şerāreler
Bulmuşdı dilde āteş-i ġam ḥayli iştiʿ āl
6. Ğarḳ-āb-ı mevc-i ḥayret olup ḥāşılı o şeb
Tīr-i melālet²⁵ étdi beni zār u ḥaste-ḥāl
7. Oldum sevād-ı zulmet-i miḥnetde nā-bedīd

¹⁸ kı1: eyle R

¹⁹ gevher-i deryā-yı: güher-i kān-ı R

²⁰ benem: menem N

²¹ Tercüme: Allah sana, izzeti ebedi yoldaş kılsın.

II. R: 57^a-58^a, E: 117^a, M: 14^a-14^b. Başlık: Li-Āzerī Çelebi *eyzān* R, Ḳaşīde-i Āzerī Çelebi E, Ḳaşīde-i Āzerī Çelebi berāy-ı Bostān Efendi-zāde M

²² bāl: ḥāl R

²³ vèrmiş idi: vèrmişdi M

²⁴ ḳalmış-idüm: ḳalmışdum R

²⁵ melālet: melāmet R, E

Devrân elinde qaraya batdum qalem-mişâl

8. Bu şekli çün müşâhede kıldum zamânededen
Oldı revâne dîdelerümden sirişk-i²⁶ al
9. Êtdi felek bu hâli görüp baña merhamet
Vêrdi bu resme müjde ki êy zâr u bî-mecâl
10. Şükr êt ki def^c -i tâb-ı temûz-ı belâ-y-içün
Esdî nesîm-i ^c avn-i Hudâvend-i Zü'l-celâl
11. Geldi zamân-ı devleti²⁷ bir mâh-ţal^c atuş
Êtdi zühûr gün gibi bir mihr-i bî-zevâl
12. Rağşende âftâb-ı sipîhr-i seğhâ vü cûd
Kâmet-keşîde serv-i gülistân-ı i^c tidâl
13. Bostân Efendi-zâde ki oldur cihân-ı fażl
Şâgirdi olmağ-ıla anuş fahr êder Celâl
14. Gül-deste-i hadîka-i fażl u hünerdür ol
Şarmışdur aña dest-i kazâ rişte-i kemâl
15. Her²⁸ gönçe anda ^c âleme bir ^c ıtr şaldı²⁹ kim
Hûn oldı reşkden³⁰ ciger-i nâfe-i gâzâl
16. Çâpük-süvâr-ı ^c arşa-i meydân-ı fażldur
Gerden-fîrâz olanları hep kıldı pây-mâl
17. İnşâf tiğ-i tab^c -ı muşaffâña serverâ
Bulmuş kemâl-i haddini yok³¹ hadd-i i^c tidâl
18. Reşk-i fezâyilühdür eden halkı nâtüvân
Fażl u hünerde kimseye sen vèrmedüñ mecâl³²

[R:58^a]19. Benzer senüñ-çün eyledi inşâ haqîkatâ
Bu şî^c r-i dil-pesendi o tûñ-i hoş-mağâl³³

[M:14^a]20. *Ān luţf luţf-i tust ki der³⁴ -^c ayn-i selsebî³⁵
Ber-rüy kef hemî zened ez-ţayreeş zülâl³⁶*

²⁶ sirişk-i: eşk-i R

²⁷ devleti: tal^c atı E

²⁸ her: bir E

²⁹ şaldı: kıldı R, E

³⁰ reşkden: reşkle E

³¹ yok: çok R, M

³² Bu beyit E'de yer almamaktadır.

³³ -mağâl: -hişâl R

³⁴ der: çun R

³⁵ Bu iki Farsça beyit Selmân-ı Sâvecî'ye aittir. Bkz. (Selmân-ı Sâvecî 1367: 563).

³⁶ ez-ţayreeş zülâl: ez-ñireş zülâl M, ez-ţayre âb-i zülâl R

Tercüme: Senin lütfün öyle bir lütuftur ki selsebil kaynağında zülâl (lâtif su) hicabından elleriyle yüzüne vurur/yüzünü gizler.

21. *V'ân kahr kahr-i tust ki ez-bād-i heybeteş³⁷*
Āb-i nebāt zehr şevved der- 'urūḳ-i nā³⁸
22. Bāb-ı sa' ādetüñ baña ser-menzil-i murād
Dergāh-ı ḳadrün ehl-i dile mesned-i celāl³⁹
23. Mihr-i sipihr-i ' izzet olur Āzeri-i zār
Bezmünde aña olsa⁴⁰ müyesser şaf-ı ni' āl
24. Luḫfuñ ümīd ēderse revādur ki muttaşıl
Ṭurmaz du' ā-yı devletüñe eyler iştiğāl
25. Gelse nevāya gülşen-i medḫüñde murğ-ı dil
Ṭütü-i ḫab' -ı nādire-gūyān olurdı lāl
26. Bir ' andelīb-i nağme-serāyam nişimenüm
Gülzār-ı midḫatüñdür ēyā Müşteri-ḫişāl
27. Sermāye-i kelāmum⁴¹ olupdur ḳalem benüm
Bir lüledür⁴² ki dirler aña çeşme-i zülāl⁴³
28. Bāğ-ı hünerde reşḫa-i ḫāmemle muttaşıl
Neşv ü nemā bulur çemen-i gülşen-i kemāl
29. Yā Rab cihānda ol gül-i bāğ-ı sa' ādetüñ⁴⁴
Gülzār-ı baḫtın⁴⁵ eyle ter ü tāze lā-yezāl
30. Dāyim nihāl-i devletine ērmesün gezend
Olsun şüküfte ḡonçe-i maḫşüdü⁴⁶ māh u sāl
31. Ğam anı aņmasun ol unutsun cihān ḡamın
Hergiz ḫuceste ḫātırına gelmesün melāl

III.

mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

1. Leb-i cān-baḫş u ḳadd ü zülf ü rüyüñ ey melek-manzar
Semen-simā vü serv-āsā vü nesrīn-sāy ü⁴⁷ meh-peyker
2. Zehi ḫāl ü ḫaḫ-ı müşkīn ü çeşm ü ḡamze-i mestün

³⁷ -bād-i heybeteş: -tāb-i heybetet R

³⁸ Tercüme: Senin kahrın öyle bir kahırdır ki heybetinin yelinden kamışın damarlarındaki usare (öz su) zehir olur.

³⁹ celāl: kemāl E

⁴⁰ aña olsa: olsa aña E

⁴¹ kelāmum: kemālüm E

⁴² lüledür: lü 'lütür E

⁴³ Bu beyit M'de yer almamaktadır.

⁴⁴ sa' ādetüñ: leḫāfetüñ R

⁴⁵ baḫtın: ḫüsnin R, E

⁴⁶ maḫşüdü: iḳbāli E

III. R: 58^a-59^a, B: 8^a-9^b. Başlık: Li-Āzeri Çelebi *eyzan* R, Ḳaşıde-i Āzeri Efendi be-nām-ı Sulṫān Selim bin Sulṫān Süleymān Ḥan çār ender-çār B.

⁴⁷ nesrīn-sāy ü: nesrīn-sā vü R

‘ Abīr-āmīz ü ‘ anber-rīz ü sihr-engīz ü ğāret-ger

- [R:58^b] 3. ‘ İzār-ı āteşinüñ tīr-i müjgānuñ leb-i la‘ lüñ
Cihān-süz u ciger-düz u dil-efrüz u revān-peyker
4. Ser-efrāz u dil-ārā vü qadi gül⁴⁸ ğonçe-fem sensin
Ruñuñ lāle saçuñ sünbül boyuñ mevrün u nāzük-ter
5. Söze gelseñ kaçan ey şūñ u⁴⁹ dil-keş mihr ü⁵⁰ meh-ṭal‘ at
Dehānuñ hoğқа lafzuñ dür lebün la‘ l ü⁵¹ sözüñ gevher
6. Şorarsañ hālüm ey şūñ [u] cefā-ñū nāzük ü meh-veş
Gözüm pür-ñün yaşum meyr-ñün göñül mañzün u ten lāğar⁵²
7. Ğam-ı zülf ü⁵³ hevā-yı qadd ü ḥadd ü⁵⁴ fikr-i la‘ lüñle
Olupdur dil perīşān-ñāl u zār u ḥaste vü muñtar
8. Dilüm mañzün u şeydā ḥāṭırum dem-beste bağrum ħün
Tenüm zerd ü nizār olmış sirişküñ sīm ü çehrem zer
9. Qomaz dest-i ğam u endüh dāmān u girībānum
Meger luṭf u mürüvvet ide⁵⁵ ol ḥāqān-ı⁵⁶ Dārā-der
10. Cem-i⁵⁷ Cemşid-heybet Qahramān-şavlet felek-rütbet
Şeh-i Dārāb-māhiyyet Nerīmān-rezm ü ceng-āver
11. Melāz-ı ḥalq u maqşūd-ı⁵⁸ ḥalāyık Şeh Selīm ol kim
Felek-raḥş u güher-baḥş⁵⁹ u Süreyyā-ğadr ü meh-manzar
12. Şeh-i ‘ ālī-medār-ı ‘ izz ü rif‘ at mihr ü meh-ārā⁶⁰
Cihān-dār u nikū-kār u Cem-āşār u Ferīdün-fer
13. Ğıyāş-ı⁶¹ dīn ü devlet faḥr-i ümmet mīr-i⁶² deryā-dil
Şeh-i ‘ Oşmān-ñayā Bū Bekr-ñaşlet Murtażā-peyker⁶³
14. O şāh-ı āsmān-rif‘ at o Behrām-ı felek-rütbet
O māh-ı burc-ı emniyyet o ḥurşid-i ziyā-ğüster
15. Enüşirvān-ı ‘ ādil ‘ adl ü dād u luṭfuña nisbet

⁴⁸ vü qadi gül: qad gül-i ter B

⁴⁹ şūñ u: şūñ-ı R

⁵⁰ Ü: - B

⁵¹ lafzuñ dür lebün la‘ l ü: dür la‘ lüñ dişün lü ‘lü R

⁵² lāğar: bī-fer B

⁵³ zülf ü: zülfün B

⁵⁴ ḥadd ü: ḥaddün B

⁵⁵ ide: eyleye B

⁵⁶ ḥāqān-ı: ḥāqān u R

⁵⁷ Cem-i: Cem ü B

⁵⁸ maqşūd-ı: manzūr-ı R

⁵⁹ güher-baḥş: melek-sīr R

⁶⁰ mihr ü meh-ārā: mihr-i dehr-ārā R

⁶¹ Ğıyāş-ı: Kıyās-ı R

⁶² mīr-i: şāh-ı B

⁶³ Murtażā-peyker: Muştafā-peyker B

- Emîrâ serverâ şâhâ olur Haccâcdan⁶⁴ kem-ter
16. Senüñdür⁶⁵ taht u tâc u ‘ izz ü rif’ at husrevâ sensin
Cihân-gîr ü cihân-bân u cihân-dâr u cihân-dâver⁶⁶
17. Olupdur muhlişüñ bendeñ⁶⁷ nigh-bânunñ nigh-dârunñ
Hezârân şehriyâr u tâc-dâr u husrev ü kayser⁶⁸
18. Hudâvendâ emîrâ cân u dilden oldı kapuñda
Kubâd u Güstehem Keyhusrev ü Dârâb fermân-ber
- [R:59^a]19. Olanlar bendeñ efkendeñ kuluñ qurbânunñ olmışdur
Felek-ğadr u qazâ-ğudret hümâyün-fâl u nîk-ağter
20. Olur gürz ü sinân u nâvek ü tîrünñ revân olsa
Belâ der-ser ‘ adem der-ber⁶⁹ ecel der-pey fenâ der-ber
21. Oğur ins ü melek cinn ü perî bu mağla‘ -ı pāküm⁷⁰
Êderler her meh ü her sâl her dem her zamân ezber
22. Senünñ devründe buldı ey şehensâh-ı zafer-rehber⁷¹
Leğâfet mey şafâ meclis şeref sâķî ferağ sâğar
23. Bu gün ey kân-ı devlet nazm u neşrüm dürr ü gevherdür
Şafâ-engîz ü reng-âmîz ü râhat-bağş u cân-perver⁷²
24. Zâhîr ü Enverî Selmân u Hâfîz hem-zebânundur
Tolupdur şî‘ r ü inşâm ile her iğlîm ü her kişver
25. Şadâm irdi Şifâhân u ‘ Irâķ u Mışr u Bağdâda
Nebât-ı kand nazmum⁷³ kilik ü hâmem elde ney-şekker
26. Revân-bağş u hayât-efzâ durur ebyât u eş‘ ârum
Devât u hâmem oldı⁷⁴ âb-ı hayvân çeşme-i kevşer
27. Dilüm kân u derûnum gencdür la‘ l ü güher nazmum
Ezelden fażl u dâniş ‘ ilm ü hikmet⁷⁵ bendedür muzmer
28. Kapuñda Āzerî mağzûn u zâr u haste vü bîmâr
Ümîd-i rahm u şefkat ârzü-yı ‘ adl ü dâd eyler
29. Zülâl-i luğf u ihsânunñ umar ey şâh-ı deryâ-dil⁷⁶

⁶⁴ Haccâc’dan: muhtâcdan B

⁶⁵ Bu kelime her iki nüshada “سکندر” şeklinde imlâ edilmiştir.

⁶⁶ cihân-dâver: cihân-perver B

⁶⁷ muhlişüñ bendeñ: bendeñ efkendeñ B

⁶⁸ kayser: hâver B

⁶⁹ der-ber: mübrem B

⁷⁰ pāküm: pāki R

⁷¹ zafer-rehber: felek-rehber R

⁷² cân-perver: mevzûn-ter B

⁷³ Nebât-ı kand nazmum: Nebât u kand-ı nazm-ı R

⁷⁴ oldı: elde B

⁷⁵ fażl u dâniş ‘ ilm ü hikmet: ‘ ilm ü hikmet fażl u dâniş B

Gözi giryān u bağırı ƣan teni sūzān u ģākister

30. Du⁶ ā dürrin ţenā gevherlerin⁷⁷ diz riţte-i nażma
Dilā her rüz u ţeb her vaƣt u sā⁶ at dökme eţk-i ter

31. Temennā eylerin ţāhā o Ĥayy u Ferd⁷⁸ ü Dānādan
Kim oldur ģālīƣ-ı āb u türāb u bād u hem⁷⁹ āzer

[B:8^b] 32. Zemīn ü āsmānı⁶ adl ü dāduƣ eylesün rüşen
Saņa olsun Ĥudā yār u mu⁶ in ü nāţır u yāver

33. Sürür u ţādmānı⁸⁰ izz ü rif⁶ at hem-demüƣ olsun
Olup ţehr ü diyāruƣ dāyimā ma⁶ mūr⁸¹ u bār-āver⁸²

34. Dün ü gün ţādmān ol yaz u ƣıţ ģāƣır-ţikest olma
Yanuƣdan gitmesün sākī vü muƣrib bāde vü sāğar

IV.

mefā⁶ ilün mefā⁶ ilün mefā⁶ ilün mefā⁶ ilün

1. Seğerden nāle ƣıl ey bülbül-i bāğ-ı süğandānī
Dilüƣ güftāra gelsün söyle eţ⁶ ār-ı ţebistānī
2. Cenāb-ı Ĥaƣƣa ƣıl ƣırma tazarru⁶ larla nālīţler
Gül-i ümmidüƣ açmaz mı hevā-yı⁶ avn-i Rabbānī
3. Dilüƣ ol⁶ andelīb-i nağme-perdāz-ı belāğatdür
Ki⁶ āţıƣ eylemişdür gül gibi 6oƣ verd-i ģandānı
4. Açıldı bāğda güller muntazırdur saņa bülbüller
Yeƣi nażm iħtirā⁶ ét érđi 6ün nevrüz-ı sultānī
5. Ţeref viren fezā-yı bāğa bir naħl-i ţanavberdür
Ţalındı ţaħn-ı gülzāra ģırāmānī ģırāmānī
6. Ģubār-ı ģāk-pāy-i⁶ anber-efţān oldı güľţende
Cemāl-i⁶ ālem-ārāsı zemīni ƣıldı nūrānī
7. Ĥudümüyla dönüp firdevs-i gülzār oldı rāħat-baħţ
Cemālī gülleriyle nev-bahār étđi gülistānı
8. Ki ya⁶ nī ol Cem-i Cemţid-meţreb ţāh-ı deryā-dil
Dilīr-i tāc-dārān-ı ţaf-ārā-yı Süleymānī
9. Selīm ibn-i Süleymān-ı Ferīdün-menƣabet ol kim

⁷⁶ -dil: -kef B

⁷⁷ ţenā gevherlerin: niţār u gevherin R

⁷⁸ Ĥayy u Ferd: Ferd ü Ĥayy B

⁷⁹ āb u türāb u bād u hem: baħr-ile berr ü āb-ile B

⁸⁰ ţādmānī: ţādmān u B

⁸¹ ma⁶ mūr: hemvār B

⁸² bār-āver: 6ehre-āver R

IV. R: 59^b-60^a. Baţlık: Li-Āzeri Ģelebi *eyzan*.

- Hudā mülk-i Süleymānı görüpdür aña erzānī
10. Şeh-i Sührāb-peyker mesned-ārā-yı zafer-rehber
Çerāğ-ı düde-i ‘Oşmāniyān İskender-i şānī
11. ‘Alī-siret ‘Ömer-heybet cihān-gīr-i velī-şavlet
Şeh-i Bū Bekr-ḥaşlet şāhibü’l-eṭvār-ı ‘Oşmānī
12. Hevā-dār olmadı nā-maḥreme bir kimse devrinde
Meger şalındura bād-ı şabā serv-i ḥurāmānı
13. ‘Abīr-i ‘adl-ile étدی mu‘aṭṭar Çin-i Maçını
Alup Māzenderānı açdı Şirvān-ı Ḥorāsānı
14. Zehī elṭāf-ı Subḥānī ki oldı ḥalk münkādı
Zehī iḥsān-ı Rabbānī k’aña döndürdi devrānı
15. ‘Acem iklimini étدی gubār-ı ḥayli nā-bīnā
Sipāhān ehlinüñ açdı gözin ḥāk-i dıraḥşānı
- [R:60^a]16. Eger gülzār-ı rezm içre ala tīr ü kemān ele
Hemān bir gönçedür ol ḥün-ile ālūde peykānı
17. Açılmış gül-bin üzre güyyiā bir verd-i ra‘nādur
Kaçan bezm içre alsa destine cām-ı dıraḥşānī
18. Ḥalāş eyler cihānı tābiş-i germiyyet-i ğamdan
Şalinsa sāda sultānī kaçan ol naḥl-i Yezdānī
19. Bu gün hengām-ı ‘adlinde vücūdı var mı küffāruñ
Biñ olsa étmeye āzürde-ḥāṭır bir müselmānı
20. Benem şāhā bu gün ol Ḥusrev-i mülk-i feşāḥat kim
Geçüpdür bir sözümler ḥalka-i teslim Ḥākānī
21. Zāhīr-i mesned-[â]rāy-ı⁸³ gülistān-ı zuhūram ben
Ki nāmum kapladı Tatar u Gürcistān u Yunanı
22. Benem ol Āzerī kim eyleyem cān-ile fermān-ber
‘Arabdan gelse Ḥassānı ‘Acemden gelse Selmānı
23. Muḳārin olsa baḥtum iltifāt-ı şāha fi’l-cümle
Olurdu ṭālī‘üm çarḥ-ı sa‘ādet māh-ı tābānı
24. Hezārān nālelerle āsitānuñ özledüm geldüm
Fiğānumdan bu bāğuş dıñdi her murğ-ı ḥoş-elḥānı
25. Gülistān-ı mürüvvetden baña bir gönçe iḥsān it
Sevindür cān-ı maḥzūmı esirge ḳalb-i nālānı
26. Ola tā kim gülistān-ı cihān ser-sebz ü rūḥ-efzā

⁸³ Bu kelime “ستد رای” şeklinde imlâ edilmiştir fakat vezin ve anlam gereği “mesned-[â]rāy-ı” olmalıdır.

Ède her gūşeden bir bŭlbŭl-i āşŭfte efġānı

27. Hemīşe nev-bahār ètsŭn Hŭdā gŭlzār-ı iġbālŭn
Zŭmŭrrŭd taġtda açduġça⁸⁴ bu bāġuġ verd-i ħandānı
28. Elŭnde sāġar-ı kisrā başuġda efser-i şāhī
Ġamuġ peymānesin ħılsun şikest eltāf-ı Rabbānī
29. Hŭdā hengām-ı ‘ıyd ètsŭn zamān-ı devletŭn dāyim
Şebŭn Ķadr ũ Berāt olsun gŭnŭn nevrŭz-ı sulţānī

v.

fā‘ ilātŭn fā‘ ilātŭn fā‘ ilātŭn fā‘ ilŭn

1. *Bāreka’ llāh* èy serir-efrŭz-ı dehr-i bī-direng
Husrev-i Dārā-şalābet Erdeşir-i şir-ceng
- [R:60^b]2. *Levħaşa’ llāh* èy çemen-pirā-yı⁸⁵ bāġ-ı saltanat
Naġl-i peyvend-i serābistān-ı gerdŭn-ı dŭ-reng
3. Vāriş-i iġlīm-i Cem Keyħusrev-i mŭlk-i ‘Acem
Mesned-i daruġagān-ı Rŭm u Tatar u Fireng
4. Şeh Selīm ol kim olupdur tā ezel cevlāngehi
Tāġ-ı çarġ-ı lāciverd⁸⁶ endŭde-i sım-āb-reng
5. Cŭş ederse ‘asker-āyın-i neberdŭn baħr-veş
Görinŭr çeşm-i ‘adŭya nizelele yer yer neheng
6. Bende-i fermān-pezirŭn olmaġa lāyık degŭl
Husrev ũ Hŭşeng ũ Efridŭn u Cemşid ũ Peşeng
7. Hāne-i fetħi ne var açsa kilid-i himmetŭn
Aġa çŭn kim nize-i miġfer-şikāfuġdur medeng
8. Düşmenŭn murġ-ı revānın almaġa rŭz-ı neberd
Oldı tır-i⁸⁷ cān-sitānuġ murġek-i ‘uġġāb-çeng⁸⁸
9. Rŭtbe-i cāh u celālŭn vezn olinsa fi’l-meşel
Olmaya⁸⁹ bār-ı girān-ı ħadrŭne kuh-sār deng
10. Düşmene i’ lām ider mŭlk-i ‘adem peyġāmını
Ĥançer ũ gŭrz ũ sinān u tır ũ şemşir ũ ħadeng

⁸⁴ Bu kelime “açıldıġça” şeklinde imlā edilmiştir fakat vezin gereġi “açduġça” olmalıdır.

v. R: 60^a-61^b, B: 2^b-3^a, E: 93^a-93^b. Başlık: Li-Āzerī Çelebi *eyzān* R, Ķaşide-i Āzerī Çelebi be-nām-ı Sulţān Selīm bin Süleymān Ĥan B, Ķaşide-i Āzerī Çelebi E.

⁸⁵ çemen-pirāy: çemen-ārāy R

⁸⁶ lāciverd: lājiverd R

⁸⁷ tır-i: şir-i E

⁸⁸ -çeng: -ceng B, E

⁸⁹ olmaya: gelmeye E

11. Bir zamān virmez felek kim saña hālüm ağlayam
Eyledi ben haste-hāli derd ü miḥnet lāl ü deng
12. Kāmet-i ḥam-geştem oldı bār-ı miḥnetden⁹⁰ dü-tā
Tutsa nālem rūy-ı āfākı n'ola mānend-i çeng
13. Bir yaña derd-i maḥabbet bir yaña cevri felek
Bir yaña ta' n-ı ' adū bir yaña kayd-ı nām u neng
14. Pīşe-i⁹¹ ' ışk içre olmışdur tenümde⁹² cā-be-cā
Mühre-i⁹³ dāğ-ı belā mānende-i naqş-ı peleng
15. Āzeri ğam çekme cevri eylerse çarḥ-ı vājgūn
Böyledür aḥvāl-i ' ālem gāh şulḥ u gāh ceng
16. Ḥusrevā olmaz bedel nazm-ı ' adū eş' aruma
Bir midür kıymetde la' l-i nāb-ile miqdār-ı seng
- [B:3^a] 17. Halk anırlardı fi'l-cümle şafāsın şi' rümün
Gerd-i ğamdan olmasa āyine-i ḳalbümde jeng
- [R:61^a] 18. Pehlevān-ı ' arşa-i nazmam semend-i tab' ile
Müy-ı jülidem olupdur başuma perr-i küleng
19. Gerçi kaşd étdüm tamāmet yazmağa evşāfuḥı
Ḳāfiyem bu şi' r-i renginümde ammā oldı teng
20. Muṭrib-i gül-çehreler bezmünge olsun nağme-senc
Ol dem-i ' ıyş u şafāda tā kıyāmet şūḥ u şeng
21. Sāki-i devrān saña şunsun zülāl-i şevḳ u zevḳ⁹⁴
Bezm-i ğamda düşmenün nüş eylesün cām-ı şereng

VI.

mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün

1. Seher ki yazdı debirān-ı tarem-i devvār
Şahāyif-i felege *fe'nzurū ile'l-āsār*⁹⁵
2. Hızāne-i felegi açdı ḥusrev-i hāver
Sipihir oldı basit-i zemīne lū'lü-bār
3. Açıldı nāfe-i şeb ya' nī dest-i kudretden
Bisāt-ı hıṭṭa-i ğabrāya oldı müşk-nişār

⁹⁰ miḥnetden: miḥnetle E

⁹¹ pīşe-i: bīşe-i B, E

⁹² tenümde: tenümden R

⁹³ mühre: mühr R

⁹⁴ şevḳ u zevḳ: zevḳ u şevḳ E

VI. R: 61a-62a, E: 117b-118a. Başlık: Li-Āzeri Çelebi *eyzan* R, *Kaşide-i Āzeri* E.

⁹⁵ Tercümesi: [Allah'ın rahmetinin] eserlerine bir bak. (Rûm: 50)

4. Ruḥ-ı sefid ʿıyān ʿetdi şubḥ vaḳtinde
Kemāl-i ḳudret-i Ḥaḳḳ-ıla zengī-i⁹⁶ şeb-i tār
5. Güneş nihāl-i şuʿā üzre gün gibi açılup
Felekler oldı siyeh-rüy⁹⁷ iken semen-ruḥsār
6. Şuʿā-ı mihr degül belki şubḥ-dem gerdün⁹⁸
Beline nête ki tersā ḳuşandı bir zünnār
7. Beşāret eyledi kerrūbiyān-ı rūḥānī
Ki ʿetdi devr-i muvāfiḳ bu çarḥ-ı nā-hem-vār
8. Toḡup güneş gibi bir mihr-i āsmān-ı kerem
Cemāli ʿetdi bu zulmet-serāyı pür-envār
9. Serīr-i şadr-ı vezāretde⁹⁹ ber-ḳarār oldı
Bir āftāb-ı cihān dāver-i sipihr-medār¹⁰⁰
10. Seḫāb-baḥşış ü deryā-dil ü felek-temkīn
Nücūm-mevkib ü gerdün-şükūh u kūh-vaḳār
11. Sipihr-kevkib ü Dārā-yı āsmān-evreng
Bülend-mertebe fermān-dih-i felek-mikdār
- [R:61^b]12. Şüküfte-ḡonçe-i nāzik-nihāl-i cāh u celāl
Gül-i ḥadıḳa-i bostān-serāy-ı ʿızz ü vaḳār
13. Cihān-penāh u¹⁰¹ felek-bārgāh u mülk-ārā
Ḳazā-tüvān u memālik-sitān u nuşret-bār¹⁰²
14. Cenāb-ı Ḥāzret-i Paşa-yı kām-kār ol kim
Olupdur ebr kefi kân-ı yemīn ü baḥr-i yesār¹⁰³
15. Zülāl-i lafz-ı şeker-bārı bādedür dērdüm
Şarābuḡ olmasa şāhā nihāyetinde ḥumār
16. Cihānı eyledi bir barmaḡıyla emrine rām
Vérince ḥātemi destine ḥāzret-i¹⁰⁴ ḥünkār
17. Zebūn olupdur eger dīv olursa da ḥaşmı¹⁰⁵
Elindedür¹⁰⁶ hele ḥātem bugün Süleymān-vār
- [E:118^a]18. Gezend ʿerişmez aḡa tā ḳıyāmet anuḡ-çün

⁹⁶ zengī-i: jengī E

⁹⁷ siyeh-rüy: semen-rüy E

⁹⁸ gerdün: gördi E

⁹⁹ vezāretde: saʿādetde E

¹⁰⁰ sipihr-medār: felek-mikdār E

¹⁰¹ u: - R

¹⁰² nuşret-bār: ʿızzet-bār E

¹⁰³ ebr-kefi kân-ı yemīn ü baḥr-i yesār: ebr-i kefi kân-ı zer yemīn ü yesār E

¹⁰⁴ ḥāzret-i: nāgehān E

¹⁰⁵ ḥaşmı: ḥaşmuḡ R

¹⁰⁶ Elindedür: Elüñdedür R

Ki zāt-ı pākine kılmış sipihr istizhār

19. Dem-i veġā görünür¹⁰⁷ aña rezm-i düşmende
Ser-i bürīde-i a^c dā çü ġonçe-i ġülzār
20. Ġubār-ı¹⁰⁸ sümm-i semend-i cihān-neverdündür
Sevād-ı merdümek-i dīde-i ülü'l-ebşār
21. Meşāyiġ ü ^c ulemā oldılar şenā-ġ^vānuġ
^c Ulüm-ı zāhir ü bāṭın saña şı^c ār u dişār
22. Ne müşkil olsa éder ṭab^c -ı ġurde-dānuġ ġal
Ķamu umūrı ġired senden eyler istifsār
23. Felekde levġa-i zerrīni şems-i tābānuġ
Münāsib olsa serāyuġda şemse-i zer-kār
24. Ne mihrdür ki yüzüġ ġün gibi ṭulū^c idicek
Belürmez oldu siyāh u sefid¹⁰⁹ leyl ü nehār
25. Elüġde nīze vü tīrūġ olupdur[ur] ġüyā
Nihāl-i bāġ-ı veġā naġl-i ġülşen-i peykār¹¹⁰
26. Zülāl-i emrūġ eger olsa şu gibi cārī
Aġup geleydi ahālī-i mülk deryā-bār
27. Görindi ġaşmuġ elinden niġīn-i baġt saña
*Çunān ki şekl-i hilāl ez-siyāhī-i şeb-i tār*¹¹¹
- [R:62^a]28. Revādur éy ġül-i bī-ġār-ı ġülşen-i iġbāl
Du^c ā-yı¹¹² devletüġi dilde eyleşem tekrār
29. Derūn-ı sīnede naġş étđi nāmuġı ġātem
Anuġ-çün érmedi ansız tamāma ġiç bir kār
30. Elüġde mühr-i vezāret ġüneş gibi lāmi^c
Musahġhar ins ü perī emrūġe Süleymān-vār
31. Zuhūr édinçe şemīm-i revāyiġ-i keremūġ
Mu^c aṭṭar oldu meşām-ı diyār-ı Çīn ü Tatar
32. Ne fikr édem ne dēyem medġ-i zāt-ı pāküġde
Ki pest ġadrūġe nisbet medāric-i efkār
33. Du^c āya başla yéter Āzerī bu baş-ı kelām
Şenā ġüherlerin ét ġāk-pāyına işār

¹⁰⁷ veġā görünür: veġāda görür E

¹⁰⁸ ġubār-ı: nişān-ı R

¹⁰⁹ siyāh u sefid: sepīd ü siyāh R

¹¹⁰ Bu beyit E'de yer almamaktadır.

¹¹¹ Tercümesi: Şöyle ki karanlık gecenin siyahlığından hilāl şeklinde.

¹¹² du^c ā-yı: du^c ā-i R

34. Hemîşe tâ yed-i beyzâ-yı mihr-ile gerdün
Şeher şeher ola naṭ^c -i¹¹³ zemîne gâliye-dâr
35. Kilid-i zerle açup şeb hizânesin hürşid
Sepîde-dem êde encüm cevâhirini nişâr
36. Kemâl-i qadr u sa^c âdetle husrevâ olasin
Nihâl-i bâğ-ı cihânda¹¹⁴ hemîşe ber-ğurdâr
37. Olup güneş gibi tâbende pertev-i rüyüñ
Der-i serâyüñ ola halka maṭla^c u'l-envâr

VII.

fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün

1. Êy nihâl-i gül-i nevbâve-i gülzâr-ı şeref
Kâmet-efrâhte-i serv-i çemen-i ni^c met ü nâz
2. Sühânüñ perde-ber-endâz-ı hafâyâ-yı rumüz
Râz-dârân-ı ledünne dehenüñ maḥrem-i râz
3. Her seḥergâh der-i luṭfuñ açıldıqça senüñ
Mihr dergâhuña mâlîde kıllur rüy-ı niyâz
4. Nisbet êtsem seni hürşid-i cihân-tâba n'ola
Şaldı ṭâk-ı felege nâm-ı bülendüñ âvâz
5. Leblerüñ vaşfını taḥrîr êdemez gördi devât
Dil şoqar ağızına ṭurmaz qalem-i nâdire-sâz
- [R:62^b]6. Êşigüñ ṭaşı olaldan miḥek-i ehl-i kemâl
Herkesüñ ol qapuda oldu^c ayarı mümtâz
7. ^c Âlemi lutfla hep bende-i fermân êtdüñ
Şadr-ı iqbâle geçüp sen olalı bende-nüvâz
8. Manşıbı ehline sevq eyledüğüñ eşideli
Ehl-i manşıb götüri êtdi du^c âña âgâz
9. Vaşf-ı iḥsânüñü güş êtdi büzürg ü küçek
Ṭoldı âvâze-i luṭfuñla Şıfâhân u Hicâz
10. Buldı zâtuñda kemâlin revîş-i fazl u kemâl
Nazm bir hil^c at-ı fâḥir sühânüñ aña ṭırâz
11. Pây-mâlüñ ola her fâris-i meydân-ı sühân
^c Arşa-i fazl u belâgatde êderseñ tek ü tâz

¹¹³ naṭ^c -i: saṭṭ-ı E¹¹⁴ bâğ-ı cihânda: bâğ u cüduñ EVII. R: 62a-62b. Başlık: Li-Âzerî Çelebi *eyzan*. Bu şiir matla beyti olmaması itibarıyla bir kıt'adır.

12. Destüğe pâyı qarîn olmağ-ıla buldı şeref
Muttaşıl öpse n'ola kendü ayağın şeh-bâz
13. Reviş-i fazl u belâgat erişür encâma
Her zamân nazm-ı dürer-bâruña kılsañ âğâz
14. Sözi kes eyleme tatvîl-i kelâm Âzeriyâ
Kâfiyeñ gibi sözüñ lâyıq odur ki ola az
15. Ura dem her nefesüñ mu' cize-i 'İsâdan
Dem-i cân-bağşuña bir lahza olursam dem-sâz
16. Her seher tâ ki serâ-perde-i jengârîden
Çıkara mühre-i mihri felek-i lu' bet-bâz
17. Ola bezmünde muğannî neçe dil-keş muṭrib
Ola dem-sâz saña her büt-i 'uşşak-nüvâz

VIII.

mef' ulü mefâ' ilü mefâ' ilü fe' ulün

1. Ey çin-i haṭuñ ser-şiken-i zülf-i kevâ' ib
Bağlandı şaçuñ târına her müşk-i zevâ'ib
2. Şîrîn sühanuñ çeşme-i hayvâna muḳârin
Sîmîn zeḳanuñ âb-ı hayâta müteḳârib
3. Pertev şala ger lem' a-i ḥurşîd-i cemâlün
Maşrıḳ gibi tâbân u fûrûzân ola mağrib
- [R:63^a] 4. Mihr olmasa olmazdı ruḥuñ gün gibi zâhir
Cân olmasa olmazdı lebün cân gibi gâ'ib¹¹⁵
5. Üstâd-ı ezel eyledi âyîne-i rüyuñ
Mir'ât-ı mücellâ-yı 'arûsân-ı meṭâlib
6. Şahbâ-yı lebün yâdına¹¹⁶ ser-mest E' âcim
Zülf-i siyehün târına dil-beste E' ârib
7. Olmazdı haṭ-ı la' l-i lebün böyle revân-bağş
Ser-çeşme-i hayvândan eger olmasa şârib
8. Zîr-i ḥam-ı zülf-i siyehünde ruḥ-ı âlüñ
Ol mihr-i cihân-tâba dönüpdür kⁱ_ola gârib
9. Olmasa senün bedreḳa-i mihr-i cemâlün
Olmazdı kamer ḳâfile-sâlâr-ı kevâkib

VIII. R: 62^b-64^a, B: 11^b, E: 118^a-118^b. Başlık: Li-Âzerî Çelebi *eyzân* R, Âzerî berây-ı Nişânî Maḥmûd Çelebi B, Ḳaşîde-i Âzerî E.

¹¹⁵ gâ'ib: gâ'yib E

¹¹⁶ yâdına: câmına R

10. Biñ cān vèrene sen lebün öpdürmedün ammā
Eller saña cān virmege bīñ cān-ile t̄alib
11. Öykünmese t̄abān yüzüne şubḥ-ı nuḥustīn
Olmazdı anı mihr-i cihān-tāb mükezzib
12. Her cānibe āteş birağur sūz-ı firākuñ
Cānın dileyen senden olur mı mütecānib
13. Seyr eyler idük bāğ-ı ruḥuñ gūşe-be-gūşe
Ebrū-yı kemān-dāruñ eger olmasa ḥācib
14. Cān-baḥş kelāmuñ feraḥ-efzā kelimātuñ
Oldı¹¹⁷ meger ol çeşme-i ḥayvāna muşāḥib
15. Tuğrā-keş-i dīvān-ı¹¹⁸ felek-mertebe Maḥmūd
Kı_ oldı qalemi naḥl-i berūmend-i me'ārib
16. Kıl yarsa n'ola diqqat-ile fikr-i daḳīki
Tedbīr-i pesendidesi pākīze vü şā'ib
17. Bām-ı felege sāye şalar qaşr-ı celāli
Āvīzeleri gün gibi raḥşende vü şāḳib
18. Baḥr-ı keremi cūş u ḥurūş eylese eyler
Mūr u megesi ğarqa-i deryā-yı mevāhib
- [E:118^b]19. Olsa dem-i cān-baḥşuña bir laḥza muḳārin
Lā-büdd ola her derde devā niş-i ' aḳārib
20. Tedbīrūñ olursa aña serheng ü¹¹⁹ muḥāfiz
Bārūçe-i āhen görine¹²⁰ beyt-i ' anākib
- [R:63^b]21. Şīrān-ı peleng-efgen olurlarsa da a' dā
Seg-beççe-i kūyuñ olur āḫir aña ğālib
22. Çekseñ yèridür ṭabl u ' alem şaḥn-ı felekde
Dest-i keremūñ¹²¹ nāşib-ı rāyāt-ı menāşib
23. Tābende ruḥuñdan dile ruḥsār-ı *Maḳāşid*
Raḥşende yüzüñden baña ḥurşid-i *Meṭālib*
24. Olsa felek-i atlas eger menzili mihrūñ¹²²
Dergāhuña bir pāre olurdı müteḳārib
25. Şāhā benem ol micmere-gerdān-ı belāğat

¹¹⁷ oldı: olduñ B, E

¹¹⁸ dīvān-ı: dīvāna E

¹¹⁹ ü: - R

¹²⁰ görine: görünür E

¹²¹ keremūñ: felegūñ E

¹²² mihrūñ: ḳaruñ R

- Müşkîn nefesümden¹²³ tolu etrâf u cevâ nib
26. Ben kişver-i nazm içre şeh-i mülk-sitânem
Olursa ‘ Uṭārid n’ola dīvānuma kâtib
27. Bıkr olmağ-ıla zâhir olan zâde-i ṭab‘ um
Pūşide kelāmumda ‘ arūsân-ı ‘ acāyib¹²⁴
28. Her beyti ġarībâne gezer¹²⁵ gūşe-be-gūşe
Étdi bu ḳaşidem yine izhâr-ı ġarāyib
29. Ben mürşid-i erbâb-ı kelāmem¹²⁶ ki öñümde
Oldı şu‘ arâ cām-ı sūḫan içmege¹²⁷ tā’ib
30. Sihr étđi ḳuluḫ Āzerī-i nāṭıḳa-perdâz¹²⁸
Mu‘ ciz oḳınursa sūḫan-i pāki münāsib
31. Eş‘ ar-ı revân-baḫşuma¹²⁹ meyl ét ki dēsünler
İskender imiş oldı ḫayât ābına ṭālib
32. Āteş gibi pür-süz u ciger-düz kelāmum
Pülād ise de ḫāṭıruḫı eyleye zā’ib¹³⁰
33. Yüz gösteremez¹³¹ ḫacle-nişinân-ı ma‘ ānī
Mir’āt-ı dili ḳapladı jengār-ı¹³² meşā’ib
34. Tā kim yana ḫurşid-şıfat meş‘ ali māḫuḫ
Her şeb ola tābende feleklerde kevākib
35. Ruḫsāruḫ ide şafḫa-i gerdūnı ziyā-ver
Şem‘ -i emelūḫ ola Şüreyyā gibi şāḳib
36. Mānend-i sipihr éy meh-i gerdūn-ı sa‘ ādet
Gitdükçe ‘ ulüvv üzre ola sende merātib
37. Bir bezm-i felek-sāya ḳarīn ol ki felekde
[R:64^a] Her ġeçe aḫa Zühre-i zehrā ola muṭrib¹³³

IX.

mef‘ ūlū mefā‘ ilū mefā‘ ilū fe‘ ūlūn

¹²³ nefesümden: nefesüñden R

¹²⁴ ‘ acāyib: metālib B, E

¹²⁵ gezer: güzer E

¹²⁶ kelāmem: kemālem E

¹²⁷ içmege: çekmege E

¹²⁸ nāṭıḳa-: nādire- E

¹²⁹ -baḫşuma: -baḫşına E

¹³⁰ zā’ib: zāyib E

¹³¹ yüz gösteremez: şüret viremez R, E

¹³² jengār: zengār E, B

¹³³ muṭrib: ṭārib R

IX. B: 11^a-11^b, E: 116^a-116^b, N: 90^b-91^a. Başlık: Āzerī Çelebi berāy-ı Sulṭan Selīm ḫan bin Süleymān ḫan B, Ḳaşide-i Āzerī Çelebi E, Ḳaşide-i Āzerī Efendi *rahimehu* N.

1. Bir şubh ki gülşende kurulmuşdı mecâlis
Zerrîn kadeh almışdı ele lâle vü nergis
2. Gül şevk-ile kılmışdı¹³⁴ giribânını şad çäk
Hem bülbül-i zâr olmuş idi dâhil-i meclis
3. Efrûhte-i âteş olup ol maţbaħa ħurşid
Ezhâr getürmişdi neçe gûne nefâyis
4. Zînetger-i gülzâr idi her gonçe-i rengin
Pirâhen-i vâlâ-y-ile mânend-i ‘ arâyis
5. Bu şevk-ile medhûş idi çok¹³⁵ zâhid-i sâlûs
Nûş eyler idi mey neçe müftî vü müderris
6. Ol bezmde ben zâr u gönül teng ü mükedder
Bir¹³⁶ meclise olmuşdı ħas ü ħârla câlis
7. Dür olmaz idi bir nefes endüh gönülden
Dil teng idi bir ân olımazdum¹³⁷ müteneffis
8. Tutmışdı beni¹³⁸ katre-i ħünin¹³⁹ ile yaşum
Olmışdı tenüm ħil‘ at-i eşcâra mülâbis
9. Dêdüm der-i ma‘ bûda açup dest-i niyâzı
Kⁱ_êy ħâlîk-ı ecrâm-ı sipihr-i mütecânis
10. Âlûde kılp cismümi seyl-âb-ı melâmet¹⁴⁰
İdrâk êdemez oldu ten-i zârımı¹⁴¹ Hermis¹⁴²
- [N:91^a]11. Yâ ħüsnini zâyil êt¹⁴³ ol¹⁴⁴ çeşmi ħazâlün
Yâ eyle beni derd ü ħam-ı hicrine¹⁴⁵ münis
12. Nâgâh nidâ êrdi baħa cânib-i Ħaħdan
Kⁱ_êy şâħib-i gencîne-i nefis-i müteħaddis
13. Her şey¹⁴⁶ sebebdür yûri var ħâlünjî ‘ arz êt
Ol şâħa kⁱ_odur¹⁴⁷ şer‘ eħâlîmini¹⁴⁸ ħâris
14. Sultân-ı cihân Şâh Selîm ibn-i¹⁴⁹ Süleymân

¹³⁴ kılmışdı: ħomışdı N

¹³⁵ çok: çün N

¹³⁶ bir: bu E

¹³⁷ olımazdum: olımazdı B

¹³⁸ beni: nem B

¹³⁹ ħünin: ħün-âb E

¹⁴⁰ melâmet: maħabbet N.; E’de 10 ve 11. beyitler arasında takdim tehir vardır.

¹⁴¹ zârımı: zerdümi N

¹⁴² Hermis: nercis N, bercis E

¹⁴³ êt: êdüp N

¹⁴⁴ ol: o E

¹⁴⁵ ħam-ı hicrine: ħam u hicre N

¹⁴⁶ şey’: şey’e E

¹⁴⁷ kⁱ_odur: oldur N

¹⁴⁸ eħâlîmini: iħlîmine N

Kim Hüsrev ü Cemşid u Feridün aña sâysis

15. İdrāk edemez dâyre-i câh u celâlin
Bukrâṭ u Aristo gibi biṅ olsa mühendis
16. Bū Bekr ü ‘Ömer Ḥaydar u ‘Oşmāna anı Ḥaḳ¹⁵⁰
İcrā-yı hükümetde¹⁵¹ bu gün eyledi ḥāmīs
17. Ābād diyārında muşallā vü mesācid
Ma‘ mūr zamānında anuṅ¹⁵² cümle medāris
18. Olmaya aña ‘arşa-i rezm içre muḳābil
Ceng étmege Rüstem nêce dem olsa mümāris¹⁵³

[E:116^b]19. Dergāh-ı felek-menziline yüz süregelmiş
Tatar u Fireng ü Leh¹⁵⁴ ü Çeh Rus u Çerākis

20. Nāmına n’ola dēnse ebu’l-feth-i muḳaffar
Çoḳ ḳal‘ ayı kesr eyledi mānende-i Ḳıbrıs
21. Şīr-i ‘alemi māḥçe-i zerle görinse
A‘ dā ṭuramaz olsa her eyvān herāyīs¹⁵⁵
22. Cemşid-ḥisānā¹⁵⁶ o Ḥudā ḥaḳḳı¹⁵⁷ ki¹⁵⁸ étmiş
Her şafḥa-i ikbāle senüṅ nāmuṅı fihris
23. Eş‘ār-ı ‘Acem gitdi zamānumda olaldan
Ben raḥş-ı ṭabī‘atla reh-i nazmda fāris
24. Şi‘rüm olur ehl-i dile ma‘cūn-ı müferriḥ
A‘ dāya görinse n’ola tiryāk-i müeybbis

[B:11^b]25. Evreng-i kemālātı ḥarāb eyleyicek çarḥ
Ben oldum aña ḳuvvet-i ṭab‘umla¹⁵⁹ mü’essis

26. Virse ḳalemüm neşv ü nemā gülşen-i nazma
Gülzār-ı kelāmı şu‘arānuṅ ola yābis
27. Aç Āzeriyā destüṅi dergāh-ı Ḥudāya
Ḳalbüṅ n’ola ‘işyānla¹⁶⁰ oldıysa müvesvis
28. Bir¹⁶¹ vech-ile vērsün aña Ḥaḳ devlet ü iḳbāl

¹⁴⁹ ibn-i: bin N

¹⁵⁰ Bu beyit E’de yoktur.

¹⁵¹ hükümetde: şerī‘atde N

¹⁵² anuṅ: bu gün B, E

¹⁵³ mümāris: muḥāris N

¹⁵⁴ Tatar u Fireng ü Leh ü Çeh: Tatar u Leh ü Çeh hem daḥı E

¹⁵⁵ herāyīs: berāyīs E

¹⁵⁶ -ḥisānā: -ḥaşāyā (حشایا) N

¹⁵⁷ Bu kelime, anlam gereḳi “ḥaḳḳā” olmalıdır.

¹⁵⁸ ki: kim B, N

¹⁵⁹ ṭab‘umla: ṭab‘ ile N

¹⁶⁰ ‘işyānla: iḥsānla E

Kim Hüsrev-i Pervîz aña nisbet ola müflis

29. ‘ Ahdinde açılsun gül-i güلزâr-ı ‘ adâlet
Bostân-ı şerî‘ at ola şahrâ-yı vesâvis¹⁶²

x.

mef‘ ulü mefâ‘ ilü mefâ‘ ilü fe‘ ülün

1. Āteş gibi sūzân görünür bister¹⁶³ ü bāliš
Sevdâ-yı ruḡ-ı yâr şalup başuma¹⁶⁴ şūriş¹⁶⁵
2. Āteşkede-i ğamda bilür sūz-ı derūnum
Başdan geçüren şem‘ -i şeb-ārâ gibi sūziş
3. Āteş gibi ten yandı külüm yâre ulaşdur
Olsun saña ey bād-ı seḡergâh sipâriş¹⁶⁶
4. Āteş bırağur sīneme ol ‘ arız-ı dil-sūz¹⁶⁷
Ētsem yēridür sūz-ı derūndan¹⁶⁸ saña nāliš
5. Āteş midür ey gül nedür ol ‘ arız-ı rengīn
Kim şaldı dil-i bülbül-i zâra teb ü tâbiş¹⁶⁹
6. Āteş görünür ğonçe-i ter çeşmüme¹⁷⁰ sensüz
Vêrmezse dile seyr-i gül-i güلزâr güşâyış
7. Āteşde qalur ‘ üd gibi cism-i nizārum
Ētmezse eger luḡ-ı şehensâh nevâziş
8. Āteş-ğazab u baḡr-seḡâ Şâh¹⁷¹ Murād ol
Kim dest-i güher-pâşına¹⁷² çarḡ ėtdi sitâyış
9. Āteş görünür düşmene şemşīr-i cihân-sūz
Hengâm-ı veğâ eylese¹⁷³ deryâ gibi cūşiş
10. Āteş-zen-i iqlīm-i ‘ adū lem‘ a-i tīği
İşlâḡ-ı mizâc-ı felege ‘ adli cevâriş

¹⁶¹ bir: her E

¹⁶² Bu beyit N’de yer almamaktadır.

x. E: 116^b, N: 91^b. Başlık: Kaşide-i Āzerī E, ve *lehu* N.

¹⁶³ bister: pister N

¹⁶⁴ başuma: gönlüme E

¹⁶⁵ şūriş: tâbiş N. Şūriş kelimesi (شوريش) şeklinde imlâ edilmiştir.

¹⁶⁶ sipâriş: sifâriş E

¹⁶⁷ dil-sūz: cân-sūz N

¹⁶⁸ derūndan: dilümden N

¹⁶⁹ N’de bu beyit ile sonraki arasında takdim tehir vardır.

¹⁷⁰ çeşmüme: gözüme N

¹⁷¹ Şâh: Hân E

¹⁷² -pâşına: -bârına N

¹⁷³ eylese: eyleye N

11. Āteş gibi deryā-y-ıla kânı yağa ğayret
Ol ebr-i kerem eylese bir kûlına¹⁷⁴ baĥşış
12. Āteş görünürken nedür ol tîġuġa¹⁷⁵ vèrmiş
Āhenger-i kûdret aġa bir ġüne nümāyiş
13. Āteşkedeler oldu muşallā vü mesācid
Sen eyleyeli dîn-i Hâġ izhârına kûşış
14. Āteş gibi tâbende görüp rûyuġı ĥurşîd
Senden ne ‘aceb zerre-i¹⁷⁶ nûr eylese ĥvâhiş
15. Āteş ġazabuġ görse kılur kendüyi nâ-bûd
ġüş eylese deryā keremün eyleye pûziş¹⁷⁷
16. Āteş-süm-i raĥşuġ yağa evreng-i sipihri
Eylerse¹⁷⁸ ger ‘arşa-i çarĥ üzre ġüzâriş
17. Āteş bilürin kâruġı luġfuġ görürin¹⁷⁹ baĥr
İnşâf êdicek böyle gerek dâniş ü bîniş
- [N:92^a]18. Āteş gibi ĥâlüm yanayın êy şeh-i ‘âdil
Eylersenġ eger ĥâl-i dil-i zârımı pürsiş
19. Āteş biraġur sîneme geh nâr-ı maĥabbet
Geh dest-i felekden êrişür ġüşuma nâliş¹⁸⁰
20. Āteş yaġuban başına dil itdi şikâyet
Olmadı velî ĥâline bir kimse müfettiş¹⁸¹
21. Āteş koması kişver-i câna ġam u miĥnet
Kılmasa perîşân beni efkâr-ı müşevviş
22. Āteş gibi eş‘âr ile bir sûz vèrürdüm
Kim kendü sözinden şu‘arâyı ola mûhiş¹⁸²
22. Āteş şalıyor¹⁸³ sîne-i ‘uryânuma miĥnet¹⁸⁴
Êtsem demidür dâmen-i iĥsânunuġı pûşiş
23. Āteş gibi gerdûna tutup rûy-ı niyâzı
Êt Āzeriyâ şâha du‘â kılmaġa kûşış
24. Āteş gibi şemşîri tuta rûy-ı cihâmı

¹⁷⁴ eylese bir kûlına: bir kûlına eylese N

¹⁷⁵ görünürken nedür ol tîġuġa: görünür âb-ġin ol tîġ ki N

¹⁷⁶ zerre-i: zerrece N

¹⁷⁷ ġüş eylese deryā keremün eyleye pûziş: ġüş eylese deryâları hep ide ġüvâriş N

¹⁷⁸ Eylerse: Eylersenġ N

¹⁷⁹ görürin: bilürin N

¹⁸⁰ Bu beyit N’de yer almamaktadır.

¹⁸¹ Bu beyit N’de yer almamaktadır.

¹⁸² Bu beyit E’de yer almamaktadır.

¹⁸³ şalıyor: şala ger N

¹⁸⁴ ‘uryânuma miĥnet: ‘uryâna maĥabbet N

Tā kim ide dōlāb-ı felek cünbiş ü gerdiş

XI.

müstemelün müstemelün müstemelün müstemelün

1. Cemşid-i vaqt itsün bizi cām-ı şabūhī şubh-dem
Hengām-ı ıyş eyler güzer sākī yetişdür cām-ı Cem
2. Geldi şarāb-ı lāle-fām oldı gönüller şād-kām
İşret zamānidur tamām muṭrib sūrūd ét dem-be-dem
3. Dün hışm-ıla gördüm gelür bir ğamzesi biñ cāñ alur
Hiç söylemez bilmem nedür açılmadı ol ğonçe-fem
4. Pür la' l-ile peymāneler buldı şafa kāşāneler
Oldı bu gün hum-hāneler gencīnehā-yı mülk-i Cem
5. Êtsün terennüm ıūd u çeng içsün şarāb-ı lāle-reng
Ol pādīşāh-ı şir-ceng ol şehriyār-ı Cem-ħaşem
6. Sulṭān-ı Efrīdūn-liķā ḥākān-ı İskender-vegā
Mesned-nişin-i kibriyā şāhenşeh-i vālā-himem
7. Mihr-i sipihr-i mekremet māh-ı Şüreyyā-menzilet
Şāh-ı serir-i ma' delet serdār-ı erbāb-ı ni' am
8. Dārā-yı Dārāb-iķtidār Sulṭān Selim-i kām-kār
Devlet-medār-ı Cem-vaķār İsi-dem ü Yūsuf-şiyem
9. Ğurşid-i dehr-ārāydur Cemşid-i gerdün-sāydur
Şāh-ı cihān-peymāydur hem şāhib-i tiğ u ķalem
10. Ğaķ aña virmişdür zafer ıālem anuñdur ser-te-ser
Ol rāyet-i Ğurşid-fer nuşretde olmışdur ıālem
11. Sensin şeh-i Yūsuf-liķā baş egdiler cümle saña
Şāhib-serirān-ı sehā mesned-nişinān-ı kerem
12. Olsun ķapuñda Āzeri endüh u miḥnetden beri
Olursa dergāhuñ yeri anuñ olur Beytü'l-Ğarem
13. Sende mükemmeldür ğaseb derler ezelden saña hep
Fermān-dih-i mülk-i ıArab serdār-ı şāhān-ı ıAcem

XI. E: 284^a. Başlık: Kaşide-beççe Nazire-i Āzeri Çelebi der- ğaķķ-ı Merḥūm Sulṭān Selim Ğan.

Kaynaklar

- Ateş, Ahmed (1942). “Metin Tenkidi Hakkında (Dasitân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman Münasebeti ile)”. *İstanbul Üniversitesi Türkiyât Mecmuası*, C. VII, -VIII, 1 (1942), s. 253-267.
- Ayçiçeği, Bünyamin (2016). “Nuruosmaniye Kütüphanesi Türkçe Şiir Mecmû’aları: İnceleme-Dizin”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 16, s. 227-367.
- Azerî İbrahim Çelebi (2015). *Husrev ü Şirin*, haz. Ülkü Çetinkaya. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Baykaldı, Remzi (1994). *Âzerî İbrâhim Çelebi ve Nakş-ı Hayâl Mesnevîsi (İnceleme-Metin)*. Doktora Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Gıynaş, Kamil Ali (2017). “Millî Kütüphanede Kayıtlı 06 Mil Yz A 803 Numaralı Şiir Mecmuası”. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 38, s. 211-264.
- Günay, Musa (1996). *55 Numaralı Mühimme Defteri*. Yüksek Lisans Tezi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Kâtib Çelebi (2021). *Keşfü’z-Zunûn an Esâmi’l-Kütüb ve’l-Fünûn*. tahk. Ekmeleddin İhsanoğlu vd., London : al-Furqan Islamic Heritage Foundation (Müessesetü’l-Furkan li’t-Türâsi’l-İslâmî).
- Kefeli Hüseyin (2004). *Râznâme (Süleymaniye, Hekimoğlu Ali Paşa No. 539)*. haz. İ. Hakkı Aksoyak. Cambridge: Harvard University.
- Kınalı-zâde Hasan Çelebi (1978). *Tezkiretü’ş-Şu’arâ*. haz. İbrahim Kutluk. Ankara: TTK Yayınları.
- Mehmed Mecdî (1989). *eş-Şakâ’iku’n-Nu’mâniyye ve Zeyilleri: Hadâ’ikü’ş-Şekâ’ik*, Haz. Abdülkadir Özcan. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Nev’îzade Atâyî (2017). *Hadâ’iku’l-Hakâ’ik fi Tekmileti’ş-Şakâ’ik: Nev’îzade Atâyî’nin Şakâ’ik Zeyli (İnceleme-Tenkitletli Metin)*. Haz. Suat Donuk. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları.
- Okuyucu, Cihan (1994). *Cinânî: Hayatı-Eserleri-Divânının Tenkidli Metni*, Ankara: TDK Yayınları.
- Özel, Songül (2016). *Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü 3424 Numaradaki Mecmû’-i Kasâ’id (261b-299a Varakları Arası) İnceleme-Metin*. Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi.
- Özveren, Sedat (2015). *Süleymaniye Kütüphanesi Es’ad Efendi Bölümü 3424 Numaralı Şiir Mecmuası (Mecmû’-i Kasâ’id) (91^b-126^a Varak): Transkripsiyonlu Metin-İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi.
- Riyâzî Muhammed Efendi (2017). *Riyâzü’ş-Şu’arâ (Tezkiretü’ş-Şu’arâ)*. Haz. Namık Açıkgöz. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/54137,540229-riyazu39s-suarapdfpdf.pdf?0> (Erişim: 2.03. 2022)
- Selmân-ı Sâvecî (1367), *Dîvân*. Hz. Mansûr Muşfik. Tahrân: İntişârât-i Safî Alîşâh,.
- Taşköprülüzâde Ahmed Efendi (2019). *eş-Şakâ’iku’n-Nu’mâniyye fi ulemâi’d-Devleti’l-Osmâniyye: Osmanlı Âlimleri (Çeviri-Eleştirmeli Metin)*. Haz. Muhammet Hekimoğlu. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları.
- Temiz, Ömer (2018). *Nuruosmaniye Kütüphanesi 4966 Numarada Kayıtlı Şiir Mecmuası (60b-118a): (İnceleme-Metin)*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

- Top, Yılmaz (2014). “Bursalı Şâir Nakîb-zâde Ni’metî (ö. 1060?) Efendi ve Onun Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Koleksiyonu 3424 Numarada Kayıtlı Mecmû’-i Kasâ’id Adlı Şiir Mecmuasının Muhtevası”. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 31, s. 265-348.
- Topal, Ahmet (2017). “Klasik Türk Şiirinde Çâr-Ender-Çâr Şiirler”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 60, , s. 67-94.